

**ВИДАННЯ ПІДГОТОВЛЕНО В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ
ЕРАЗМУС + «ТРАНСКАРПАТСЬКИЙ ЦЕНТР ЖАНА МОНЕ
З ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ»
(Грантова угода № - 619688-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CoE)**

**THE EDITION IS PREPARED WITHIN THE ERASMUS + PROJECT
«JEAN MONNET TRANSCARPATHIAN CENTER FOR THE STUDY
OF EUROPEAN DEVELOPMENT STRATEGIES»
(Grant agreement № - 619688-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CoE)**

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
НН Інститут євроінтеграційних досліджень

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ**

Ужгород
2021

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Uzhhorod National University
Research Institute of European Integration Studies

ACTUAL PROBLEMS OF FOREIGN POLICY OF UKRAINE

RECOMMENDATIONS
FOR EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL
SUPPORT OF THE DISCIPLINE

Uzhhorod
2021

УДК 327(477)(075.8)
А86

Посібник з навчально-методичного забезпечення дисципліни «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» є складовою частиною відповідного навчально-методичного комплексу.

Видання вміщує орієнтовну програму навчальної дисципліни, тестові завдання, питання для модульного контролю, орієнтовний перелік питань для підготовки до екзамену, перелік рекомендованої літератури. Друга частина видання присвячена актуальним питанням методичних підходів до вивчення та засвоєння дисципліни.

Укладання:

І.В. Артьомов кандидат історичних наук, доцент, директор НН інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ»

Рецензенти:

С.В.Віднянський доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України

І.І.Вовканич доктор історичних наук, професор, декан факультету історії та міжнародних відносин Ужгородського національного університету

І.Я. Тодоров доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, директор Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної інтеграції Ужгородського національного університету

***Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 5 від 22.04.2021 р.)***

Підтримка Європейською Комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думку авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

ISBN 978-617-7825-54-7

© І.В. Артьомов, 2021

© ДВНЗ «УжНУ» Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень, 2021

УДК 327(477)(075.8)

A86

The work program and guidelines a part of the educational and methodological complex in the discipline “Current problems of Ukraine’s foreign policy”.

The publication contains an indicative program of the discipline, test tasks, questions for modular control, an indicative list of questions to prepare for the exam, a list of recommended reading. The second part of the publication is devoted to topical issues of methodological approaches to the study and mastery of the discipline.

Conclusion:

I. Artyomov Ph.D. (History), Associate Professor, Director of the ER Institute of European integration studies of SU “Uzhhorod National University”

Reviewers:

S. Vidnyansky Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (NAES of Ukraine), Head of Department of the Institute of History of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

I. Vovkanych Doctor of Historical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of History and International Relations of SU “Uzhhorod National University”

I. Todorov Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department international studies and public communications, Director of the Center for International Security and Euro-Atlantic integration of Uzhhorod national university

Recommended for printing by the Academic Council of Uzhhorod National University (protocol № 5 of 22nd April, 2021)

The European Commission’s support for the publication of this publication does not imply endorsement of the content which reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ISBN 978-617-7825-54-7

© I.Artyomov, 2021

© SU “UzhNU” Educational and Research Institute of European Integration Studies, 2021

Зміст

Передмова	7
Орієнтовна програма навчальної дисципліни	9
1. Пояснювальна записка	9
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	16
3. Тематика і плани лекцій. Література до тем.....	18
4. Тестові завдання для контролю знань студентів.....	48
5. Питання для модульного контролю знань.....	72
6. Орієнтовний перелік питань для підготовки до екзамену.....	75
7. Методичні поради по написанню і захисту курсових робіт.....	78
8. Рекомендована література	81
Методика викладання і вивчення дисципліни.....	85
1. Принципи навчання.....	85
2. Методи навчання.....	89
3. Методи оцінювання та контролю знань.....	98
4. Розподіл балів, які отримують студенти.....	98
5. Методичне забезпечення.....	100
Методичні рекомендації щодо системи оцінювання знань студентів, які навчаються за кредитно-модульною системою.....	102
1. Загальні положення.....	102
2. Організація модульного контролю.....	103
3. Організація підсумкового (семестрового) контролю.....	105
4. Практика студентів	107
5. Виконання документального оформлення результатів модульного та підсумкового контрольів.....	108
Додатки	110

Передмова

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» займає важливе місце у підготовці фахівців у галузі знань «Міжнародні відносини». Особливу актуальність має вивчення навчальної дисципліни для студентів ВНЗ Закарпаття, які постійно комунікують з колегами зі Словаччини, Угорщини, Польщі, Румунії. Тому знання теоретичних засад, принципів зовнішньої політики сучасної України в умовах гібридної війни на Донбасі і окупованого Російською Федерацією Криму надзвичайно важливі.

Знання основних положень зовнішньополітичних пріоритетів держави, механізмів професійного спілкування, можливість впливати на хід зовнішньополітичних процесів – це потужна мотивація для вивчення навчальної дисципліни. Разом з цим слід враховувати, що Україна має високу питому вагу прикордонних територій – 19 із 25 її регіонів межують із регіонами сусідніх держав. Загальна протяжність кордонів України становить 6993 км, в тому числі морських – 1355, а з країнами Центральної Європи, Білорусії та Молдови – 4698,6 км. Майже 3000 км із загальної протяжності кордонів – це українсько-російський кордон, який на сьогодні є найбільш важливим для української держави, зважаючи на агресивні дії Російської Федерації.

Вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» дасть майбутнім фахівцям необхідні теоретичні знання і практичні навички для реалізації програм європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Навчальне видання розроблене відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України (лист Міністерства «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про вищу освіту» (№1/9-554 від 13.10.2017) та Рекомендацій з навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти та змісту робочої програми (№1/9-434 від 09.07.2018).

Згідно із названими нормативними документами, **Програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» включає в себе такі складові, як:**

- Пояснювальна записка
- Опис навчальної дисципліни
- Мета та завдання навчальної дисципліни
- Програма навчальної дисципліни

- Структура навчальної дисципліни
- Теми семінарських занять
- Самостійна робота
- Питання для модульного контролю знань студентів
- Тестові завдання для контролю знань студентів
- Орієнтовний перелік питань для підготовки до екзамену
- Методичні поради щодо написання і захисту курсових робіт.

Завершує робочу програму список рекомендованих джерел та літератури.

Робоча програма належить до нормативних документів нової генерації, за допомогою яких здійснюється перехід до інтерактивних методів викладання та діалогової форми навчання. Вона підготовлена з урахуванням вимог існуючих державних стандартів, положень Закону України «Про вищу освіту» і вимог європейської кредитно-модульної системи та системи кваліфікації. Це об'єктивна вимога часу на шляху інтегрування вищої школи України до європейського та світового освітнього простору.

Друга частина присвячена актуальним питанням методичного підходу до викладання дисципліни. Завершують видання методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни, структуровані у такому порядку:

➤ **Методика викладання і вивчення дисципліни**

- ✓ Принципи навчання
- ✓ Методи навчання
- ✓ Методи оцінювання та контролю знань
- ✓ Розподіл балів, які отримують студенти
- ✓ Методичне забезпечення

➤ **Методичні рекомендації щодо системи оцінювання знань студентів, які навчаються за кредитно-модульною системою**

- ✓ Організація модульного контролю
- ✓ Організація підсумкового (семестрового) контролю
- ✓ Практика студентів
- ✓ Виконання документального оформлення результатів модульного та підсумкового контролів
- ✓ Додатки

Навчально-методичний посібник і рекомендації є невід'ємною і важливою складовою навчально-методичного комплексу із зазначеної дисципліни, який включає курс лекцій, хрестоматію і термінологічний словник-довідник. У сукупності усі видання комплексу мають сприяти міцному засвоєнню навчальної дисципліни «Актуальні проблеми зовнішньої політики України».

Орієнтовна програма навчальної дисципліни

1. Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна **“Актуальні проблеми зовнішньої політики України”** є складовою освітньо-професійної програми підготовки магістрів на факультеті історії та міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії (країнознавство)».

Робоча програма навчальної дисципліни розробляється з урахуванням того, що вона є основним документом навчально-методичного забезпечення, передбаченим освітнім законодавством¹. Її підготовлено відповідно до вимог, встановлених п.38 Ліцензійних умов забезпечення освітньої діяльності у комплексі.

Програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми зовнішньої політики» є одним із елементів, передбачених п.12 ч.3 ст.34 та п.7 ст.35 Закону України «Про освіту». Відповідно до наказу МОН України №689 від 13.06.12 р. у робочій програмі сформовано контрольні завдання для оцінювання рівня знань студентів (тестові завдання, питання для модульного контролю та орієнтовні питання для підготовки до екзамену).

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає надання студентам максимально повної інформації та різноманітних навчальних матеріалів для успішного вивчення курсу зокрема. Це підручники та навчальні посібники, авторські матеріали та розробки підготовлені викладачем, а саме:

- **конспекти лекцій;**
- **методичні вказівки та рекомендації;**
- **індивідуальні завдання;**
- **збірники ситуаційних завдань (кейсів);**
- **комп'ютерні презентації;**
- **ілюстративні матеріали;**

¹ Лист МОН України «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про освіту» №1/9-554 від 13.10.2017 р.;

Лист МОН України «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» №1/9-434 від 09.07.2018 р.

- довідники-глосарії;
- хрестоматії з навчальної дисципліни та інше.

У програмі передбачені форми надання студентам посилань на доступну для них наукову, навчальну та методичну літературу, а також на електронні ресурси та інші джерела інформації, у тому числі іноземні та міжнародні, які мають дозвіл власника авторських прав на вільне використання в освітньому процесі.

Викладачем практикується встановлення додаткових вимог до складу, змісту та порядку затвердження навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни відповідно до законодавства та стандарту вищої освіти. **Викладач рекомендує студентам доступні для них:**

- друковані наукові, навчально-методичні, науково-популярні та інші видання;
- електронні видання;
- відкриті державні реєстри;
- оприлюднені документи та офіційні сайти органів статистики інших установ та організацій;
- відкриті бази даних;
- аудіо- та відеозаписи;
- інші матеріали та джерела інформації.

Рекомендовані для вивчення дисципліни література та інші джерела інформації доступні студентам на безоплатній основі, зокрема у науковій бібліотеці університету, на електронних ресурсах УжНУ, у відкритих державних реєстрах, інформаційних системах, базах даних тощо, на зазначених у робочій програмі зовнішніх електронних ресурсах, що надають вільний доступ до інформації.

Зазначимо, що основним призначенням робочої програми навчальної дисципліни є:

- ознайомлення студентів зі змістом, критеріями та засобами оцінювання результатів навчання тощо;
- встановлення відповідності змісту освіти освітній програмі та стандартам вищої освіти.

Робоча програма навчальної дисципліни щорічно оновлюється з урахуванням результатів моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм і, зокрема, отриманих від здобувачів освіти побажань та зауважень.

Необхідність поглиблення раніше отриманих знань з проблематики навчальної дисципліни студентами продиктована високою динамікою політичних процесів як в Україні, так і в глобаль-

ному світі, неоднозначністю оцінок різними політичними силами зовнішньополітичного курсу держави, викликами, пов'язаними з проблемами політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом у контексті реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, співпраці з США та НАТО в умовах анексії Криму та гібридої війни РФ на Сході України.

Мета навчальної дисципліни – забезпечити отримання студентами знань з основних проблем дисципліни, що дозволить їм об'єктивно оцінювати сучасний стан реалізації зовнішньополітичного курсу України, робити висновки і мати своє судження при дослідженні вказаної проблеми, а також сприятиме:

- **виробленню** навичок аналізу особливостей зовнішньоекономічних пріоритетів України, розуміння мотивів неоднозначного трактування окремими політичними силами українського шляху євроінтеграції та стратегічного партнерства із США та НАТО і особливостей співпраці з країнами СНД в умовах агресії на сході України. Це дозволить об'єктивно оцінювати реальний стан, проблеми і зовнішньополітичні перспективи України;

- **розкриттю** основних положень нормативно-правової бази у формуванні зовнішньополітичних пріоритетів та їх реалізації в контексті стратегічного потенціалу положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС про політичну асоціацію й економічну інтеграцію, функціонування зони вільної торгівлі (ЗВТ), шляхів, форм і методів зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності із забезпечення національної безпеки України;

- **виділенню** основних напрямів і першочергових завдань, форм і методів реалізації стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів з урахуванням геополітичної ролі України в глобальних міжнародних відносинах сучасності, агресивної зовнішньої політики Росії у Криму та на Донбасі;

- **розумінню** основних положень законів, інших вітчизняних та міжнародних актів з проблематики зовнішньої політики України.

З огляду на актуальність навчальної дисципліни, порівняно невелику кількість навчального часу для її вивчення, важливим фактором є раціональне визначення тематики лекційних, семінарських, практичних занять, а також упровадження активних форм самостійного вивчення студентами програмного матеріалу та залучення їх до участі у наукових конференціях, круглих столах експертів та підготовки творчих робіт для участі у всеукраїнських конкурсах наукових праць студентів.

Проблематика навчальної дисципліни, її місце в процесі навчання вимагає від викладача не лише ґрунтовних знань теоретичного матеріалу, а й об'єктивного трактування нормативно-правової, джерельної, історіографічної, публіцистичної інформації з актуальних проблем зовнішньої політики України, вміння використовувати міжпредметні зв'язки з іншими навчальними дисциплінами, такими, як: «Історія України», «Міжнародні відносини та світова політика», «Міжнародні економічні відносини», «Зовнішня політика України», «Країнознавство», «Геополітичні та гео економічні інтереси у світовій політиці», «Європейська безпека», «Зовнішня політика країн регіону», «Теорія і практика транскордонного співробітництва», «Міжнародне право».

На основі аналізу фактичного стану розвитку сучасних геополітичних процесів слід формувати у студентів чіткі поняття і розуміння реальних можливостей співробітництва України з Європейським Союзом після підписання Угоди про асоціацію, США і НАТО та країнами східноазійського простору у складних умовах світової кризи, нестабільності міжнародних зв'язків та інших глобальних викликів, вчити їх вмінню об'єктивно і обґрунтовано прогнозувати перспективу і уміти відстоювати державні інтереси після закінчення закладу вищої освіти в практичній діяльності.

Виходячи з цього, завдання студентів у ході вивчення дисципліни полягають у тому, щоб:

- **вивчити** основні положення навчальної дисципліни, звернувши особливу увагу на аргументацію необхідності інтеграції України у Європейський Союз в процесі реалізації Угоди про політичну асоціацію і економічну інтеграцію до ЗВТ, а також розвитку взаємовигідних відносин із стратегічними партнерами – США, НАТО в умовах анексії Криму та військових дій у Донецькій та Луганській областях;
- **оволодіти** класифікацією основних джерел і літератури та методикою їх використання;
- **ознайомитись** з основними вимогами щодо написання самостійних наукових праць, контрольних, курсових та дипломних робіт;
- **засвоїти** термінологію навчальної дисципліни, основні форми і методи досліджень актуальних проблем зовнішньої політики України з урахуванням динамічних глобальних процесів сучасності та їх впливу на темпи та якість реалізації головних завдань, які слід вирішити в процесі виконання взятих зобов'язань

перед Європейським Союзом після підписання Угоди про асоціацію, та з урахуванням інших аспектів зовнішньополітичної діяльності держави;

- **на практичних (семінарських) заняттях закріпити** теоретичні знання, виробити навички використання їх у практичній роботі і підтвердити рівень їх засвоєння під час складання іспиту після вивчення курсу.

Предметом вивчення дисципліни є: аналіз і дослідження історичних процесів формування та реалізації зовнішньополітичних пріоритетів України в умовах зовнішньої політики, а також глобальних процесів, що відбуваються у сучасних міжнародних відносинах, які безпосередньо стосуються реалізації євроінтеграційних пріоритетів та забезпечення позитивного балансу у взаємовідносинах із стратегічними партнерами – країнами ЄС, США і НАТО, а також східноазійського регіону, в першу чергу з Китаєм (приклад: договір УжНУ з Пекінським інститутом геномних досліджень, 2018 р.).

Значення вивчення дисципліни полягає в тому, що вона є важливою передумовою загальнотеоретичної підготовки студентів, розширення їх світоглядних уявлень, що сприятиме формуванню обґрунтованого політичного самопізнання, розумінню місця і ролі нашої країни завдяки використанню багатого досвіду країн як Східної, так і Західної Європи, та східних сусідів, а також вміння відстоювати свою точку зору в різного роду дискусіях, що стосуються інтересів та безпеки держави і вирішення практичних завдань на користь України.

Разом з цим специфічні особливості предмета, його тісні зв'язки з іншими дисциплінами сприятимуть формуванню найбільш загальних положень, що лежать в основі міжнародних відносин, на яких ґрунтуються світоглядні поняття молоді, її аналітико-прогностичні особливості, формуванню активної життєвої позиції щодо бачення особливостей розвитку геополітичних процесів та участі в них України, враховуючи стратегічні зовнішньополітичні пріоритети інтеграції до Європейського Союзу та НАТО.

Програмний зміст дисципліни визначений типовими навчальними програмами та робочими планами, що розробляються на основі існуючих вимог з урахуванням міжпредметних зв'язків і особливостей Закарпаття, а саме:

- **використання міжнародних зв'язків** з провідними вищими навчальними закладами сусідніх країн-членів ЄС: Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі за умови участі у програмах «подвій-

них дипломів»; проєктах Вишеградського фонду, «Горизонт - 2020» та Еразмус + в умовах інтегрування вищої школи України до європейського та світового освітньо-наукового простору;

- **проведення стажування** на базі інвестиційних підприємств та органів місцевого самоврядування Закарпаття з подальшим працевлаштуванням випускників;

- **проходження практики** на базі МЗС України, департаментів та інших структурних підрозділів Закарпатської ОДА і обласної ради, консульствах, що функціонують у м. Ужгороді і м. Берегово, а також НАПН України (за згодою).

Інформаційні джерела та ресурси для вивчення дисципліни:

1) Базові нормативно-правові документи, на основі яких реалізуються зовнішньополітичні пріоритети України. У першу чергу це:

- **щорічні послання** Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє становище України;

- **постанови** Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, укази Президента України з питань зовнішньої політики України;

- **рішення** РНБО з питань зовнішньої політики;

2) Обов'язковими для постійного використання при вивченні дисципліни є:

- Угода про асоціацію між Україною та ЄС;

- Указ Президента України №392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

- Указ Президента України №72/2021 про річну національну програму Україна-НАТО на 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/722021-36825>

3) Підручники, навчальні посібники, збірники документів, монографії, наукові статті, науково-методичні розробки, довідники, словники та інша додаткова література з проблематики актуальних проблем зовнішньої політики України.

Корисними для вивчення проблематики зовнішньої політики України є:

- **Анотована історична хроніка міжнародних відносин «Зовнішня політика України в умовах глобалізації»**, що видається Інститутом історії України НАНУ;

• **Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки** – міжвідомчий збірник наукових праць. Відп. редактор – С. В. Віднянський. Також видається Інститутом історії України НАНУ;

• **Україна в історії Європи ХІХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси** / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 814 с.

• **Геополітика України: історія і сучасність.** Збірники наукових праць (фахове видання) ННІ євроінтеграційних досліджень. Ужгородський національний університет;

• **Євроінтеграція: український вимір.** Серія видань ННІ євроінтеграційних досліджень. Ужгородський національний університет;

• **Праці В. П. Горбуліна:**

- Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – 474 с.

- Горбулін В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. – К.: Брайт Букс. 2019.– 280 с.

- Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего. – К.: Брайт Букс. 2020. 256 с.

Інформаційні ресурси

• Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.

• «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.

• Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>

• «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>

• Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.

• Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – **вивчення**, узагальнення і систематизація знань з курсу «Актуальні проблеми зовнішньої політики України», **розкриття** основних складових проблематики та особливостей сучасного етапу реалізації зовнішньополітичного курсу України, першочерговим пріоритетом якого є європейська та євроатлантична інтеграція та стратегічне партнерство з США і НАТО.

Завдання:

- **ознайомлення** студентів зі специфікою і особливостями організації навчального процесу з підготовки фахівців з країнознавства в умовах адаптації вищої освіти України до вимог Болонського процесу, залучення їх до підготовки і проведення міжнародних науково-практичних конференцій, які проводяться університетом спільно з колегами з Угорщини, Словаччини, Польщі, Румунії;

- **опанування** студентами теоретичних матеріалів та нормативних документів з проблематики дисципліни та вміння їх використовувати для аргументації своєї точки зору при моніторингу проблематики зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних пріоритетів України;

- **формування** навичок використання понять і категорій, що застосовуються у сфері міжнародних зовнішньополітичних відносин, створення умов для проведення самостійного аналізу актуальних аспектів зовнішньополітичного курсу України на основі отриманих знань у процесі підготовки наукових публікацій, участі у міжнародних студентських наукових конференціях та всеукраїнських конкурсах студентських робіт;

- **розвиток** вміння логічно мислити та професійно обґрунтовувати і захищати власну точку зору з проблематики зовнішньополітичних пріоритетів України, шляхів вирішення існуючих проблем у взаємовідносинах з Європейським Союзом у процесі реалізації Угоди про асоціацію, участі в економічній інтеграції в умовах функціонування Зони вільної торгівлі ЄС та та інше;

- **доведення** до тих, хто навчається, основних понять, категорій, що стосуються сфери зовнішньополітичної стратегії держави, діалектичних закономірностей розширення та вдосконалення форм і методів фактичної реалізації зовнішньополітичних пріоритетів України шляхом залучення їх до:

а) стажування у вищих навчальних закладах сусідніх країн ЄС, а також департаментах Міністерства закордонних справ, Наці-

ональному інституті стратегічних досліджень; Інституті транскордонного співробітництва та Закарпатській обласній державній адміністрації;

б) участі у круглих столах експертів з проблематики зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів держави, взаємовідносин України з Європейським Союзом в умовах організації виконання Угоди про асоціацію.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

– **основні положення** навчальної дисципліни, звернувши особливу увагу на аргументацію необхідності інтеграції України у Європейський Союз шляхом реалізації Угоди про політичну асоціацію і економічну інтеграцію до ЗВТ, а також розвитку взаємовідносин з стратегічними партнерами США і НАТО, виходячи з національних інтересів держави;

– **класифікацію** основних джерел і літератури та методику їх використання;

– **термінологію** навчальної дисципліни;

– **шляхи, форми і методи** зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності по забезпеченню національної безпеки України;

– **основні форми і методи** досліджень актуальних проблем зовнішньої політики України з урахуванням динамічних глобальних процесів сучасності та їх впливу на темпи та якість реалізації головних завдань, які слід вирішити в процесі виконання взятих зобов'язань перед Європейським Союзом з урахуванням проблем, що виникають по східному сегменту зовнішньополітичної діяльності держави;

– **основні вимоги** щодо написання самостійних наукових праць, контрольних, курсових та дипломних робіт;

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен уміти:

– **розуміти і трактувати** нормативно-правову, джерельну, історіографічну, публіцистичну інформацію з актуальних проблем зовнішньої політики України;

– **формулювати** чіткі поняття і розуміння реальних можливостей співробітництва України з Європейським Союзом, НАТО і США та країнами східноазійського простору у складних умовах світової кризи, нестабільності міжнародних зв'язків та інших глобальних викликів;

– **об'єктивно оцінювати** реальний стан, проблеми і перспективи та прогнозувати зовнішньополітичні перспективи України,

враховуючи досвід сусідніх країн, які порівняно недавно стали членами ЄС;

– **виділяти** основні напрями і першочергові завдання, форми і методи реалізації стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів з урахуванням геополітичної ролі України в глобальних міжнародних відносинах сучасності в умовах анексії Криму та війни на Донбасі;

– **відстоювати** державні інтереси після закінчення навчання в практичній діяльності;

– **робити висновки і мати своє судження** при дослідженні вказаної проблеми.

Результатом вивчення та засвоєння положень навчальної дисципліни буде формування освіченої національної еліти, яка за своїми духовними, інтелектуальними, професійними вимірами була б осередком українського суспільства, особистостей, які могли б слугувати фаховими та моральними авторитетами і забезпечувати економічні, політичні та суспільні інтереси України в умовах гострої світової конкуренції.

3. Тематика і плани лекцій. Література до тем

Тема 1. Сучасні концепції міжнародних відносин

План

1. Міжнародні відносини та їх сутність як загальносуспільного феномену.
2. Типологізація концепцій міжнародних відносин та їх класифікація.
3. Багатополярність, глобалізація та взаємозалежність сучасного світоустрою.

Література до теми

1. Зленко А. Україна у мінливому світі // Дзеркало тижня. – 2009. – № 31. URL: <http://dt.ua/articles/57683>
2. Перепелиця Г. Теоретичні аспекти міждержавних відносин // Політика і час. – 2002.
3. Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада. –К.: Либідь, 2005. – 368 с.

4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. – М.: Международные отношения, 2005. – 256 с.
5. Щорічне Послання Президента України В. Зеленського до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2020 році». URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannyaprezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726>
6. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
7. Власюк О.С., Кононенко С.В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_panorama/Panorama__1_2017-druk.pdf
8. Сохар О. Україна вже готує нові серйозні види озброєння – Полторак. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/yakschoporivnyuvati-z-2014-rokom-to-stribok-velicheznej-poltorak.htm>
9. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
10. Новий вимір військової співпраці: що змінили 20 років партнерства України з НАТО. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/20/7075336/>
11. Устименко В. Угода про асоціацію з ЄС: можливості та ризики. URL: https://dt.ua/macrolevel/ugoda-pro-asociaciyu-z-yesmozhlivosti-ta-riziki-263548_.html
12. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Авт. вступ. ст., упоряд. А.Ю. Мартинов; Відп. ред. С. В. Віднянський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 310 с.
13. Анотована історична хроніка міжнародних відносин «Зовнішня політика України в умовах глобалізації», що видається Інститутом історії України НАНУ;
14. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки – міжвідомчий збірник наукових праць. Відп. редактор – С. В. Віднянський. Також видається Інститутом історії України НАНУ;
15. Україна в історії Європи ХІХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії

- України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 814 с.
16. Геополітика України: історія і сучасність. Збірники наукових праць (фахове видання) ННІ євроінтеграційних досліджень. Ужгородський національний університет;
  17. Євроінтеграція: український вимір. Серія видань ННІ євроінтеграційних досліджень. Ужгородський національний університет;

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 2. Концептуальна сутність, основні функції і завдання зовнішньої політики України

План

1. Концептуальна сутність зовнішньої політики України.
2. Головні принципи зовнішньої політики держави.
3. Етапи формування зовнішньополітичних пріоритетів України.
4. Основні функції і завдання зовнішньої політики України.

Література до теми

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Заява про без'ядерний статус України від 24.10.1991. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-12#Text>
3. Закон України «Про основи національної безпеки України». Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
5. Вовканич І., Тодоров І. Агресія Росії проти України: виклики демократичним цінностям // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук.пр. / ред. кол.: І. В. Артёмов (голов. ред.) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. –Вип. 1 (24). – С. 7-17.
6. Артёмов І.Мінські угоди, їх наслідки та значення для України // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук.пр. / ред. кол.: І. В. Артёмов (голов. ред.) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. –Вип. 1 (24). – С. 41-53.
7. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего. – К.: Брайт Букс. 2020. 256 с.
8. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 29: міжвідомчий збірник наукових праць. Відп. ред. С.В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2020. 341 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама».

Тема 3. Нормативно-правові засади зовнішньої політики України

План

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р.
2. Акт проголошення незалежності України (24.08.1991 р.).
3. Конституція України (28.06.1996 р.)
4. Стратегія національної безпеки України (14.09. 2020 р.).
5. Послання Президента України В. Зеленського до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» 2020 року: політичні та безпекові тренди.
6. План дій Україна-НАТО на 2021 рік.

Література до теми

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. Документ 55-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
2. Постанова Верховної Ради Української РСР про проголошення незалежності України від 24.08.1991. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 4. Безпекові фактори зовнішньої політики України

План

1. Визначення місця і ролі України в геополітичному просторі після отримання незалежності.
2. Основні принципи забезпечення національної безпеки України.
3. Нова воєнна доктрина України.
4. Основні положення Стратегії національної безпеки України (рішення РНБО від 14 вересня 2020 р.).
5. Володимир Горбулін про безпекові фактори зовнішньої політики України.

Література до теми

1. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files_storage/00/95/25/4d9f69fcaf6e5c6605b334c09fecad60_1603202563.pdf
2. Горбулін В.. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія/ за заг. редакцією В.Горбуліна та ін.; К.:НІСД. 2015. С. 43.
3. Віднянський С. Взаємовідносини України і ЄС після Помаранчевої революції: матеріал нереалізованих можливостей // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (20). / ред.кол.: І.В. Артьомов (гол.ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 292 с.
4. Вовканич І. Проблеми формування геополітичної орієнтації України в центральноевропейському геополітичному просторі : збірник наукових праць за матеріалами наукової конференції. Ужгород: «Ліра». 2007. С.43-58.
5. Артьомов І. Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми / за заг. ред. І.В. Артьомова. Ужгород: «Ліра». 2007. 346 с.
6. Тодоров І., Тодорова Н. Річні національні програми як інструмент євроатлантичної інтеграції України // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (20). / ред.кол.: І.В. Артьомов (гол.ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 292 с.
7. Горбулін В., Литвиненко О. Стратегічною ціллю РФ є встановлення протекторату над Україною. URL: https://dt.ua/POLITICS/eksperti_strategichnoyu_tsillvu_rf_e_vstanovlennya_protectoratu_nad_ukrayinoyu.html
8. Артьомов І.В. Виклики збройної агресії як каталізатор переважанення зовнішньої політики України // Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І.І. Вовканич (голова) та ін. Вип. 1-2 (19-20). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. 304 с. С. 67-74.
9. Власюк О.С., Кононенко С.В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України. URL:http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_panorama/Panorama__1_2017-druk.pdf
10. В. Горбулін. Как победить Россию в войне будущего. К: Брайт Букс, 2020. 256с.
11. Указ Президента України №203/2020 «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2020 рік». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861>

12. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19/paran2>
13. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
15. Про нову редакцію Воєнної доктрини України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/n0016525-15>
16. Декларація саміту «нормандської четвірки»: повний текст. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/10/7104049/>
17. Україна дипломатична: науковий щорічник. URL: https://gdip.com.ua/files/file/Diplomatic%20Ukraine/Diplomatic_Ukraine_2020.pdf

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>.
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама».

Тема 5. Українсько-російські відносини 1992-2021 рр.: зовнішньополітичні аспекти

План

1. Великий договір від 01.04.1999 р. та його базові положення.
2. Торговельні «війни» між Україною та Росією.
3. Значення Харківських угод для агресії Росії проти України.
4. Агресія РФ в Криму та його окупація.
5. Донбас: ціна повернення.

Література до теми

1. Карамзин Н.М. История государства Российского: Книга первая: Олег правитель. Тома I-IV. М.: Книга. 1988. С.75 (репринтное воспроизведение издания 1842-1844 гг.)

2. Горбулін В., Литвиненко О. Стратегічною ціллю РФ є встановлення протекторату над Україною. URL: https://dt.ua/POLITICS/eksperti_strategichnoyu_tsillyu_rf_e_vstanovlennya_protectoratu_nad_ukrayinoyu.html
3. Горбулин В.П. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. Брайт-Букс, 2019. 280 с.
4. Бжезинський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні перспективи. Basic Books, 1997.
5. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Російською Федерацією і Україною від 31 травня 1997 р. / Верховна Рада України [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_006.
6. Тодоров І., Тодорова Н. Українські міжрегіональні відмінності в контексті російської агресії проти України в 2014-2015 рр. // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (14). / ред. кол.: І.В. Артьомов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. С. 29-42.
7. Власюк О. В., Кононенко С. В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України // Стратегічна панорама: щоквартальний науково-практичний журнал / за заг. ред. Горбуліна В.П. Київ, 2017. Вип. 1. С.17-23.
8. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/643_359
9. Тимошенко Ю.: Українсько-російські газові переговори 2009 року – приклад того, як необхідно будувати міждержавні відносини. URL: <http://www.tymoshenko.com.ua/ukr/news/first/6869/>
10. Зленко А. Україна в мінливому світі // Дзеркало тижня. №31 (759). 22-28 серпня 2009 р.
11. Артьомов І.В. Євроінтеграційний аспект української геополітики// Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції / відп. ред. І.В. Артьомов. Ужгород: Ліра, 2007. С.25.
12. Про що домовилися учасники «нормандської четвірки» в Парижі. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.

2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 6. Анексія Криму Російською Федерацією та її вплив на національну безпеку України

План

1. Основні передумови анексії Криму.
  - a) Статус Чорноморського флоту РФ та м. Севастополя в Україні.
  2. Хронологія подій в Криму до його анексії: позиція України.
  3. Реакція світової спільноти на анексію Криму.
  4. Наслідки окупації Криму та шляхи майбутньої реінтеграції в склад України.

Література до теми

1. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій (аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. 2014. № 5-6.
2. Горбулін В.П. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія/ за заг. редакцією В. Горбуліна та ін.; К.: НІСД, 2015. С. 43.
3. В.П. Горбулін. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. Брайт-Букс, 2019. 280 с. С. 241; Горбулін В.П. Гібридна війна: все тільки починається. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/1854>; Горбулін В.П. Гібридна війна як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. URL: https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoji-geostrategiyi-revanshu_.html
4. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни». 2015. 576 с.
5. Мателешко Ю. Анексія Криму Росією та її геополітичні наслідки // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (14). /ред. кол.: І. В. Артёмов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 236 с. С. 119-130.
6. Тодоров І. Українські і міжрегіональні відмінності в контексті російської агресії проти України у 2014-2015 рр. // Геополітика

- України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (14). /ред. кол.: І. В. Артёмов (голова) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 236 с. С. 29-42; Тодоров І. Агресія Росії проти України: виклики демократичним цінностям (англомовна) // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (24). / ред. кол.: І. І. Черленяк (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 184 с. С. 7-17.
7. Угода між Україною і Російською Федерацією про принципи формування ВМС України та ВМФ Росії на базі Чорноморського флоту колишнього СРСР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_020#Text
  8. Артёмов І.В. Виклики збройної агресії як каталізатор пере-завантаження зовнішньої політики України // Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І.І. Вовканич (голова) та ін. Вип. 1-2 (19-20). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. 304 с. С.73-75.
  9. Росія нарощує військову присутність у Криму. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/270547.html>
  10. ЄС: анексія Криму залишається прямим викликом міжнародній безпеці. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/16/7243787/>
  11. Тодоров І. Демократичні цінності перед викликом російської зовнішньої політики // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. 2 (23). /ред. кол.: І.І. Черленяк (голова) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. – 190 с. С. 7-15;
  12. Разумков про деокупацію Криму: «Швидко ми цього не зробимо». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-razumkov-pro-deokupatsiiu-krymu/30615822.html>
  13. Борисова О.В. Зовнішня політика України: історія та сучасність: курс лекцій. Київ: Кондор, 2017. 330 с.
  14. Україна не пробачить окупантів Криму та тих, хто не дозволив його захистити – Зеленський. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1878865-ukrayina-ne-probachit-okupantiv-krimu-ta-tikh-khto-ne-dozvoliv-yogo-zakhistiti-zelenskiy>
  15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
  16. Указ Президента України №72/2021 «Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/722021-36825>

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 7. Напрями і чинники перезавантаження зовнішньої політики України. Мінські угоди, їх наслідки та значення

План

1. Наслідки окупації Криму та війни на сході України як передумова Мінських угод.
2. Нормандська четвірка, «Мінськ - 1» та «Мінськ - 2».
3. Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод.
4. Закон України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях».
5. Шляхи мінімізації викликів збройної агресії Росії.

Література до теми

1. Договір про дружбу, співпрацю і партнерство між Україною та Російською Федерацією. URL: <http://docs.cntd.ru/document/1902220> 2.
2. Горбулін В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. К.: Брайт Букс. 2019. С. 9-10.
3. Артёмов І. Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України // Міжнародний науковий вісник: зб.наук.пр./ред.кол. І.Вовканич та ін. Вип.1-2. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ».2019. С.67.
4. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія/ за заг. редакцією В. Горбуліна та інших; К.: НІСД. 2015. с. 128.
5. Засідання Ради Безпеки ООН від 29 серпня 2014 року. URL: <https://www.unian.ua/politics/956607-zasidannya-radi-bezpeki-onn-translyatsiyu-zaversheno.html>
6. Протокол про результати консультацій Тресторонньої контактної групи, Мінськ, 5 вересня 2014 року. URL: <https://www.osce.org/ru/home/123258>

7. Закон України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» від 16 вересня 2014 року. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18)
8. Магда Є. «Третій Мінськ іде. Чого чекати на Донбасі» Корреспондент.net. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4031351-tretii-minsk-ide-choho-chekaty-nadonbasi>
9. Комплекс заходів з виконання Мінських угод. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058327/>
10. Закон України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
11. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року / Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-vnormandskomu-58797>
12. Тодоров І., Тодорова Н. Українські міжрегіональні відмінності в контексті російської агресії проти України в 2014-2015 рр. // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (14). / ред. кол.: І.В. Артёмов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 236 с. С. 29-42.
13. Власюк О. В., Кононенко С. В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України // Стратегічна панорама: щоквартальний науково-практичний журнал / за заг. ред. Горбуліна В.П. Київ, 2017, Вип. 1. С.17-23.
14. Артёмов І.В. Правові та зовнішньополітичні засади національної безпеки України: актуальні аспекти // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (20). / ред.кол.: І.В. Артёмов (гол.ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 292 с. С.55-56.
15. Декларація саміту «нормандської четвірки»: повний текст. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/10/7104049/>
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.

2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue>

Тема 8. Ядерне роззброєння і Будапештський меморандум: ціна для України

План

1. Складність проблематики ядерного роззброєння України.
2. Будапештський меморандум і його значення для України.
3. Відновлення ядерного потенціалу України: за і проти.

Література до теми

1. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
2. Мой путь в зазеркалье: не только путевые заметки. В. П. Горбулин. – К.: Брайт Букс. 2019. 250 с.
3. В. Горбулин. Как победить Россию в войне будущего. – К.: Брайт-Букс. 2020. 256 с.
4. Артёмов І. Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України // Міжнародний науковий вісник: зб. наук. пр. / ред. кол. І. І. Вовканич (голова) та ін. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2019. – Вип. 1-2 (19-20). – с. 67–82.
5. Мойсюк В. Ядерне роззброєння України: чи була альтернатива? // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / ред. кол.: І. В. Артёмов (голов. ред.) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. – Вип. 1 (22). – С. 138-152. – с. 148-152.
6. Вовканич І., Тодоров І. Агресія Росії проти України: виклики демократичним цінностям // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / ред. кол.: І. В. Артёмов (голов. ред.) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. – Вип. 1 (24). – С. 7-17.
7. Артёмов І., Черевко І. Українсько-російські відносини 1992-2020 рр.: зовнішньополітичний аспект // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / ред. кол.: І. В. Артёмов (голов. ред.) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. – Вип. 1 (24). – С. 27-40.

8. Послання Президента України Володимира Зеленського до Верховної Ради про внутрішнє та зовнішнє становище України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-verho-64717>
9. Сайт «Радіо Свобода». Кучма назвав підписання Будапештського меморандуму помилкою. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2523405-kucma-nazvav-tri-najbilsi-pomilki-zaroki-nezaleznosti.html>
10. Сайт «Європейська правда». Якби Кучма передбачив 2014, то не підписав би Будапештський меморандум - екс-посол США. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/06/19/7083325/>
11. Сайт «РБК-Україна». Посол Британії оцінила перспективи будапештського формату. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/posol-britanii-otsenila-perspektivy-budapeshtskogo-1593494538.html>
12. Сайт «Європейська правда». Клімкін в ООН про Будапештський меморандум: Ми були надто наївними. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/22/7071345/>

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Украинская правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 9. Європейська інтеграція – стратегічний зовнішньополітичний пріоритет України

План

1. Об'єктивні передумови євроінтеграції України.
2. Етапи розвитку взаємовідносин України з ЄС: нормативно-правові аспекти.
3. Передумови отримання Угоди про асоціацію з ЄС - дорожньої карти євроінтеграції України.
4. Саміт Україна-ЄС 2020 та 2021 та їх значення для євроінтеграції України в умовах анексії Криму і військової агресії РФ на Донбасі.

Література до теми

1. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України 2020 року. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/95/25/4d9f69fcaf6e5c6605b334c09fecad60_1603202563.pdf
2. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
3. Віднянський С.В. Взаємовідносини України з ЄС після Помаранчевої рефології: потенціал і реалізовані можливості: // Геополітика України: історія і сучасність. 2018. Вип. 1 (20).
4. Артёмов І. В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. статей. Книга 1. – Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2014. 380 с.
5. Вовканич І., Тодоров І. Агресія Росії проти України: виклики демократичним цінностям // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / ред. кол.: І. І. Черленяк (гол. ред.) та ін. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2020. Вип. 1 (24). – С. 7-17.
6. Підсумки саміту Україна-ЄС: що згадали та про що «забули» у рішенні президентів. // Європейська правда. 2019. липень. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/07/10/7098307/>
7. Спільна заява за підсумками 22-го Саміту Україна – ЄС. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-22-go-samitu-ukrayina-yes-64321>
8. Китайський новий рік. Як онлайн-продажі виводять Китай в економічні лідери світу і що це означає для України. URL: <https://strana.ua/articles/analysis/306119-kak-izmenitsja-mirovaja-ekonomika-v-2021-hodu-i-chto-eto-znachit-dlja-ukrainy.html>
9. Перемоги і поразки України у зовнішній політиці: підсумки 2020. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/peremogi-i-porazki-ukraini-v-zovnishnij-polititsi-pidsumki-2020.htm>
10. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 29: міжвідомчий збірник наукових праць. Відп. ред. С.В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2020. 341 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Украинская правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.

5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 10. Євроінтеграційний потенціал Східного партнерства для України: проблеми та перспективи

План

1. Східне партнерство та його інтеграційний потенціал для України.
2. Країни-партнери ініціативи «Східне партнерство».
3. Основні тренди співпраці в рамках Східного партнерства.
4. Десятиліття Східного партнерства: існуючі виклики та шляхи їх мінімізації.
5. Невикористаний потенціал Східного партнерства України з ЄС.

Література до теми

1. Долинська С. Східному партнерству десять років: що отримала Україна і чи буде ЄС переглядати свою політику // Сьогодні. 2019. 12 січня. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/vostochnomu-partnerstvu-desyat-let-hto-poluchila-ukraina-i-budet-li-es-peresmatrivat-svoyu-politiku-1205243.html>
2. Мартинюк В. Безпека для Східного партнерства: які зміни варто лобювати Україні // Європейська правда. 2017.20 листопада. URL:<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/11/20/7073879/>
3. Спільна декларація саміту східного партнерства // Європейська правда. 2017. 24 листопада. URL:<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/11/24/7074139/>
4. Коваль Н. Східне партнерство не може стати тим форматом, який додасть нових смислів європейській інтеграції України // Дзеркало тижня. 2017. 29 листопада. URL: https://dt.ua/POLITICS/shidne-partnerstvo-ne-mozhe-stati-tim-formatom-yakiy-dodast-novih-smisliv-yevropeyskiy-integraciyi-ukrayini-ekspert-261785_.html
5. Максак Г. Нові завдання для МЗС: експертний погляд на зовнішню політику // Європейська правда. 2019. 18 січня. URL:<http://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/01/18/7091738>
6. Артёмов І., Гончар А. Сучасні концепції міжнародних відносин та безпекові фактори зовнішньої політики України. //

- Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (21). /ред.кол.: І.В. Артьомов (гол. ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 272 с.
7. Саміт Україна-ЄС. // Європейська правда. Жовтень 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/10/6/7115044/>
  8. Україна дипломатична: науковий щорічник. URL: https://gdip.com.ua/files/file/Diplomatic%20Ukraine/Diplomatic_Ukraine_2020.pdf

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 11. Євроатлантична інтеграція як стратегічний пріоритет України

План

1. Базові принципи Північноатлантичного договору.
2. Взаємовідносини України з НАТО: історичні аспекти.
3. Новий формат співпраці з НАТО в період гібридної війни Росії в Україні.
4. Активізація євроатлантичного поступу України в 2019-2020 рр. План дій Україна-НАТО на 2021 рік.
5. Членство в НАТО – гарантія безпеки України.

Література до теми

1. Послання Президента України Володимира Зеленського до Верховної Ради про внутрішнє та зовнішнє становище України / Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-verho-64717>
2. Зеленський затвердив Річну програму Україна – НАТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4233374-zelenskiy-zatverdyy-richnu-prohramu-ukraina-nato>

3. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
4. Закон «Про розвідку». URL: <https://zn.ua/ukr/internal/zakon-pro-rozvidku-tse-nova-storinka-v-istoriji-natsionalnoji-bezpeki-nashoji-krajini.html>
5. Уряд схвалив проект Указу Президента України про Річну національну програму Україна-НАТО на 2021 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-proekt-ukazu-prezidenta-ukrayini-pro-richnu-nacionalnu-programu-ukrayina-nato-na-2021-rik>
6. Новий вимір військової співпраці: що змінили 20 років партнерства України з НАТО. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/20/7075336/>
7. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Авт. вступ. ст., упоряд. А.Ю. Мартинов; Відп. ред. С. В. Віднянський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 310 с.
8. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навчальний посібник/В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, Ю.П.Сурмін та ін.; за заг.ред академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. - К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. С. 284.
9. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: У 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн. 2. – 369 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 11).
10. Горбулін В.П. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія/ за заг. редакцією В. Горбуліна та ін.; К.: НІСД, 2015. 474 с.
11. Горбулін В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. – К.: Брайт Букс. 2019. 280 с.
12. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего. К.: Брайт Букс. 2020. 256 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.

6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL:<http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 12. Євроінтеграційні аспекти розвитку потенціалу вищої освіти України в контексті сучасних викликів і трендів європейського простору вищої освіти (ЄПВО)

План

1. ЄПВО: сучасні виклики та нові тренди.
2. Інтернаціоналізація вищої школи України на шляху до ЄПВО.
3. Економіка та соціум регіону як середовище розвитку університету.
4. Ужгородський національний університет на шляху до ЄПВО.
5. Науковий парк та Концепція інноваційного розвитку УжНУ на 2015-2025 рр.

Література до теми

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Як змінюється вища освіта в Україні та в європейському освітньому просторі. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1296-yak-zmnyuetsya-vishcha-osvita-v-ukrajini-ta-v-evropejskomu-osvitnomu-prostorі>
3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Офіційний текст. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
4. Як буде розвиватися європейська вища освіта. Прогноз на завтра. URL: https://dt.ua/EDUCATION/yak-bude-rozvivatisya-evropeyska-vischa-osvita-prognoz-na-zavtra-342508_.html
5. Горизонт 2020. Національний портал. URL: <https://h2020.com.ua/uk/>
6. Постанова (ЄС) № 233/2014 Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 2014 року про заснування фінансового інструменту співпраці розвитку на період 2014-2020. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0044:0076:EN:PDF>
7. Концепція інноваційного розвитку ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2025 рр.: наукова розробка за результатами реалізації стандартного гранту № 21470150 Міжнародного Вишеградського фонду (2015-2016рр.) / В.І. Смоланка, І.В. Артьомов, В.П. Приходько та ін. – Ужгород: ПП «А.А. Демидов», 2016. –81 с.

8. Свеженцева О. І. Основні тенденції глобалізації сучасної вищої освіти: з досвіду міжнародної співпраці Ужгородського національного університету // Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І.В.Артёмов (голова) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. – Спецвип. 1 (21). – 208 с. С. 161-174.
9. Концепція Наукового парку ДВНЗ «УжНУ». Наукова розробка за результатами реалізації стандартного гранту № 21470150 Міжнародного Вишеградського фонду (2015-2016рр.) / В.І. Смоленка, І.В. Артёмов, І.П. Студеняк та н.. – Ужгород: ПП «А.А. Демидов», 2016. –143 с.
10. Україна в історії Європи ХІХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 814 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL:<http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 13. Основні завдання і базові принципи державної регіональної політики України

План

1. Стратегічні завдання регіональної політики: базові положення.
2. Пріоритети і принципи державної регіональної політики.
3. Основні виклики сучасній регіональній політиці України.
4. Нова регіональна політика України: роль децентралізації та її наслідки.
5. Базові положення єврорегіональної співпраці в контексті Угоди про асоціацію.

Література до теми

1. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. URL: http://kodeksy.com.ua /pro_stimulyuvannya_rozvitku_regioniv.htm

2. Державна програма транскордонного співробітництва на 2016-2020 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#Text>
3. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2077. – 768 с.
4. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>
5. Регіональне співробітництво між Україною та ЄС // Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/europeanintegration/eu-regional-cooperation>.
6. Артьомов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія. Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с.
7. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Авт. вступ. ст., упоряд. А.Ю. Мартинов; Відп. ред. С. В. Віднянський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 310 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 14. Транскордонне співробітництво як передумова розвитку прикордонних територій України: зовнішньополітичні аспекти

План

1. Формування системи транскордонного співробітництва України.

2. Транскордонні регіони за участі України.
3. Рівні реалізації транскордонної співпраці.
4. Роль транскордонного співробітництва в євроінтеграційній стратегії держави.
5. Основні форми і механізми реалізації транскордонного співробітництва.

Література до теми

1. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр.: Постанова Кабміну України України від 23.08.2016 р.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. - № 51.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: постанова Кабміну України від 21 липня 2006 р.
4. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія. Ужгород: Ліра. 2009. 520 с.
5. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, нормативи: монографія / за заг. ред. І. В. Артьомова. – Ужгород. МПП «Гражда», 2012 р.
6. Кіш С., Ковач В. Формування системи транскордонного співробітництва України // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб’єктів“, м. Ужгород, 8-9 квітня 2011р. Ужгород: ЗабДУ, 2011. С. 243-250.
7. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Авт. вступ. ст., упоряд. А.Ю. Мартинов; Відп. ред. С. В. Віднянський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2020. – 310 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.

5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 15. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки

План

1. Вишеградська четвірка як перший досвід інтеграції країн Європи.
2. Взаємовідносини України з державами Вишеградської четвірки.
3. Пріоритетні напрями співпраці та їх результати.
4. Досвід країн В-4 для України та значення двосторонніх відносин.

Література до теми

1. Артёмов І. В. Актуальні аспекти єврорегіонального співробітництва України в контексті досвіду країн Вишеградської четвірки /І. В.Артёмов//Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – С.158-167.
2. Вишеградська четвірка найактивніше в Європі допомагає Україні розвивати демократію // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. - Число 37(429), 24 листопада 2008 року.
3. Кудряченко А. І. Україна і Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці // Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – С.44-45.
4. Кіш Є. Міжнародна регіональна інтеграція країн Центральної Європи в форматі Вишеградської четвірки після вступу до Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: історія. – 2006. - Випуск 16. – С.120-130.
5. Кіш Є. Приклади конструктивної співпраці України з країнами Вишеградської четвірки // Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України: матеріали міжнар. конф. (Мукачеве, 30- 31 жовтня 2003 р.). – Ужгород, 2003. – С. 74-80.
6. Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – 167 с.

7. Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.) / відп. ред. І. В. Артёмов. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 364 с.
8. Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції України: аналітична доповідь НІСД. – Київ. 2013. С. 37-38.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 16. Сучасні міграційно-демографічні виклики для України: зовнішньополітичні аспекти

План

1. Демографічна ситуація на сході України після анексії Криму та війни на Донбасі.
2. Роль мігрантів у зміцненні ВВП України.
3. Відтік «мізків» з України та його наслідки.
4. Основні зовнішні чинники ринку праці та їх наслідки для України
5. Шляхи мінімізації існуючих викликів у міграційній сфері.

Література до теми

1. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>
2. Мостова Ю., Рахманін С. Кровотеча. Чому українці покидають свою країну. URL: https://dt.ua/internal/krovotecha-chomu-ukrayinci-pokidayut-svoyu-krayinu-267394_.html
3. Боротьба за мігрантів. Україні приготуватися. URL: https://dt.ua/internal/borotba-za-migrantiv-ukrayini-prigotuvatisya-289703_.html

4. Трудові мігранти з усього світу переказали рекордний обсяг грошей. URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/trudovye-migranty-po-vsemu-mirupereveli-rekordnyu-obem-deneg-1250238.html>
5. Гастарбайтери переказують в Україну майже 10 млрд дол. на рік. Ми вже обігнали Узбекистан? URL: <https://ua.112.ua/statji/hastarbaitery-perekazuiut-v-ukrainumaizhe-10-mlrd-dol-za-rik-my-vzhe-obihnaly-uzbekystan-456356.html>
6. Україна вимирає: державі загрожує масштабна криза. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/ukraina-vimirae-derzhavi-zagrozhue-masshtabna-kriza.htm>
7. Как изменилось количество жителей Украины по областям. URL: <https://kp.ua/life/621862-kak-yzmenylos-kolychestvo-zhytelei-ukrayny-po-oblastiam>
8. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
9. Лавер О.Г. Війни та народонаселення країн світу у XX-XXI століттях (1900-2016 рр.) : монографія / вид. 2-е, допов. Ужгород: РІК-У, 2018. – 760 с. – С.614.
10. Токар П. В. Нове значення середнього класу в умовах трансформації економіки і міграції трудових ресурсів (соціолого-політологічний аналіз) // Геополітика України: історія та сучасність 2019 (2). С. 33-46.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 17. Пріоритети і транскордонні аспекти українсько-угорського співробітництва

План

1. Нормативно-правова основа українсько-угорських відносин.
2. Екологічні аспекти прикордонної співпраці в басейні р. Тиса.
3. Стан задоволення національно-культурних потреб національних меншин у прикордонному регіоні.
4. Існуючі виклики двосторонніх взаємовідносин та шляхи їх вирішення.

Література до теми

1. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою від 06 грудня 1991 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/348_004
2. Тодоров І. Українсько-угорські відносини у вимірі євроатлантичних прагнень України // Україна дипломатична: науковий щорічник. URL: https://gdip.com.ua/files/file/Diplomatic%20Ukraine/Diplomatic_Ukraine_2020.pdf.
3. Кіш Є. Політико-правові засади українсько-угорського кордону в контексті розширення ЄС//Людина і політика. – 2003. - №6 . – С. 15 – 21.
4. Ткач Д.І. Українсько-угорські відносини новітньої доби // Науковий вісник Дипломатичної академії України: збірник / Дипломат. акад. України при М-ві закорд. справ України. – К., 2009. – Вип. 15: Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи. – С. 78-89.
5. Мусина Р. И. Политика Венгрии в сфере образования как инструмент «мягкой силы» // Образование и наука: современные тренды: коллективная монография. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2018. - С. 248-255.
6. Програма вивчення угорської мови на Закарпатті користується великим успіхом / Офіційний сайт Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ. 2016. 15 грудня. URL: <http://kmf.uz.ua/uk/prohrama-vyvchennya-uhorskoj-uv-movyu-na-zakarpatti-korystuyetsya-velykum-uspikom/> (дата звернення: 15.11.2018).
7. Тужанський Д. 100 тисяч вірних Угорщині: історія та приховані деталі паспортного скандалу на Закарпатті // Європейська правда. 2018. 20 вересня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/09/20/7087153/> (дата звернення: 02.11.2018).

8. Андрейко В. Роль та місце угорської нацменшини в українсько-угорських міждержавних відносинах // Схід. – 2012. – № 1. – С. 133 - 137.
9. Кіш Є.Б. Основні пріоритети сучасних українсько-угорських міждержавних відносин // Розвиток гуманітарного співробітництва в українсько- угорському прикордонному регіоні: аналіз, оцінки: матеріали міжнародного круглого столу 26-27 січня 2011 р. – Ужгород: Ліра, 2011. – С.130-141.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL:<http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 18. Сучасний стан українсько-польських взаємовідносин: виклики та шляхи їх вирішення

План

1. Українсько-польське співробітництво та його роль у розвитку регіонів.
2. Основні нормативні акти двосторонньої співпраці.
3. Роль Польщі у Вишеградській четвірці.
4. Сучасний стан двосторонніх відносин.

Література до теми

1. Кіш Є. Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: моногр. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
2. Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Уж-город, 20 квітня 2012 р.) /відп. ред. І.В.Артёмов.– Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 364 с.
3. Макаренко Є. Україна і Польща в процесах євроінтеграції // Актуальні проблеми МВ. – К. – 2005. – Вип. 55. – Ч. 2. – С. 3–9.
4. Офіційний сайт Посольства України в Республіці Польща. URL: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>

5. „Ініціатива трьох морів“: що може внести та що отримати Україна. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/09/2/7054023/>
6. Тодоров І., Тодорова Н. Геополітичний проєкт «Міжмор'я» і російська агресія // Геополітика України: історія та сучасність 2016 (17). С. 27-40.
7. Конкуренти України чи двері до ЄС: чим може стати для нас ініціатива Тримор'я. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/09/17/7087014/>
8. Підсумки візиту президента Польщі до України: більше про геополітику, менше про історію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pidsumky-visytu-dudy-do-ukrainy/30891160.html>
9. Віднянський С., Мартинов А. Геостратегічні проєкти Міжмор'я і Тримор'я у зовнішній політиці України (1991-2020 рр.) // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (25). / ред. кол.: Л. М. Газуда (гол.ред.) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. С. 9-19.
10. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Автор вступної статті та упорядник доктор історичних наук, професор А.Ю. Мартинов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2020. – 310 с. С. 106.117.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 19. Актуальні аспекти регіональної співпраці з Румунією

План

1. Нормативно-правова основа двосторонніх відносин.
2. Особливості транскордонної співпраці України з Румунією.
3. Виклики історичного минулого та шляхи їх мінімізації у двосторонніх відносинах.

4. Стан задоволення національно-культурних потреб національних меншин в Україні та Румунії.
5. Перспективи зміцнення взаємовідносин на основі євроінтеграційних прагнень України.

Література до теми

1. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань/ Договір ратифіковано Законом № 1714-IV (1714-15) від 12.05.2004, БВР, 2004, №35, ст.417. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=642_022
2. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією / Договір ратифіковано Законом №474/97-ВР від 17.07.97. URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/642_003,nreg-](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/642_003,nreg-3)
3. Угода між Україною та Європейським Союзом про спрощення візового режиму та реадмісію. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_850
4. Артёмов І. В. Стан, проблеми і перспективи українсько-румунських відносин // Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність: збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної наукової конференції «Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність»; 30 червня – 1 липня 2009 року., м. Сату-Маре (Румунія) / Ред. кол.: І. І. Вовканич (голова), І. Л. Горват, В. Чубота та ін. – Ужгород – Сату-Маре, 2011. – С.330.
5. Офіцинський Р. Острів Зміїний та українсько-румунські відносини на початку XXI століття // Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність: збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної наукової конференції «Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність»; 30 червня – 1 липня 2009 року., м. Сату-Маре (Румунія) / Ред. кол.: І. І. Вовканич (голова), І. Л. Горват, В. Чубота та ін. – Ужгород – Сату-Маре, 2011. – С. 266-276.
6. Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність: збірник наукових праць/ Ред. кол.: І. І. Вовканич (голова), І. Л. Горват, В. Чубота та ін. – Ужгород – Сату-Маре, 2011. – 577 с.
7. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Автор вступної статті та упорядник доктор історичних наук, професор А.Ю. Мартинов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2020. – 310 с. –С. 119-123.
8. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Сату Маре, 8-9 березня 2016 р. - Сату Маре-Клуж Напока, 2016. - 487 с.

9. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Сату Маре, 8-9 березня 2019 р. - Сату Маре-Бухарест, 2019. - 590 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

Тема 20. Особливості українсько-словацького єврорегіонального співробітництва

План

1. Українсько-словацьке співробітництво та його роль у розвитку регіонів.
2. Основні нормативні акти двосторонньої співпраці.
3. Роль Словаччини у Вишеградській четвірці.
4. Сучасний стан двосторонніх відносин.

Література до теми

1. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою /Міністерство закордонних справ України. Відділ архіву зовнішньої політики (МЗС України. ВАЗП). Ящик України архіву ООН та інших міжнародних організацій. – Розділ Словаччина, Словацька Республіка. – 330 с.
2. Договір між Україною та Словацькою Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань// Там само. – Спр. 324. – С.1-12.
3. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво // Там само. – Спр. 2370. – С.1-5.
4. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки / Міністерство закордонних справ України. ВАЗП). Ящик України архіву ООН та інших міжнародних організацій. – Розділ Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1633. – С.1- 4.

5. Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія. – Ужгород: Ліра, 2009. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.13).
6. У присутності президентів України та Словаччини відбулося підписання низки двосторонніх документів. URL: [https://www.president.gov.ua/news/u-prisutnosti-prezidentiv-ukrayini-ta-slovachchini-vidbulosya-63933](https://www.president.gov.ua/news/u-prisutnosti-prezidentiv-ukrayini-ta-slovachchini-vidbulosya-pidpisannya-nizki-dvostoronnih-dokumentiv).
7. Андрейко В.І. Специфіка становлення і розвитку чесько-словацьких міждержавних відносин 1990-х – початку 2000-х років: монографія. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 247с.
11. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2017–2019) / Автор вступної статті та упорядник доктор історичних наук, професор А.Ю. Мартинов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2020. – 310 с. – С.123-125.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.
3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

4. Тестові завдання для контролю знань студентів

1. У скільки етапів проходило укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС:

- а) три
- б) два
- в) п'ять
- г) сім

2. *Оберіть з наведених нижче положень цілі Асоціації:*

- а) пришвидшення зорієнтованого на результат та практичного співробітництва між Сторонами для досягнення миру, безпеки й стабільності на Європейському континенті

-) подальший розвиток оперативних заходів у сфері управління кордонами;
- @) посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;
-) наближення законів України до законів ЄС

3. Який максимальний термін створення зони вільної торгівлі з ЄС?

-) 15 років
-) 2 роки
- @) 10 років
-) 5 років

4. Контроль за дотриманням засад внутрішньої і зовнішньої політики згідно із Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» здійснює:

-) Глава держави та глава уряду
-) Кабінет Міністрів України і Верховна Рада України
- @) Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади у межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України
-) Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України

5. У чій повноваження відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» входить здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, керівництва у сферах національної безпеки і оборони держави?

-) Верховної Ради України
-) Кабінету Міністрів України
-) Ради національної безпеки і оборони України
- @) Президента України

6. Яка зовнішня політика провадилася в Україні за президентства Л. Кучми?

-) відкритих дверей
-) євроінтеграції
- @) багатовекторності
-) стратегічного партнерства з державами-сусідами

7. Нормативно-правова основа зовнішньополітичних пріоритетів базується на:

-) Статуті ООН
- @) Конституції України
-) Договорі з Радою безпеки
-) Наслідках всеукраїнського референдуму

8. Серед документів, що визначили основні напрями, цілі та завдання зовнішньої політики України, був(-ла):

- @) Декларація про державний суверенітет
-) Угода про партнерство і співпрацю
-) Угода про асоціацію з ЄС
-) План дій з НАТО

9. Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України:

- @) 24 серпня 1991 р.
-) 26 червня 1996 р.
-) 10 січня 2000 р.
-) 22 січня 1991 р.

10. Базові положення зовнішньополітичної діяльності держави вперше сформульовані в:

- @) Основних напрямках зовнішньої політики України (1993 р.)
-) Плані дій України з ЄС (2002 р.)
-) Стратегії співпраці України з НАТО (2013 р.)
-) Великому договору України з РФ (2010 р.)

11. Яким документом затверджено європейський та євроатлантичний курс зовнішньої політики України?

-) Рішенням Верховної Ради про оборонну стратегію України (2014 р.)
-) Угодою про Асоціацію України з ЄС
- @) Конституцією України
-) Договором України з НАТО

12. Програма реалізації європейської стратегії на 2002-2011 рр. мала назву:

-) Програма дій України з ЄС
-) Угода про Східне партнерство
-) Декларація про незалежність України

@) «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку»

13. Рішення Ради національної безпеки і оборони від 6 травня 2015 р. мало назву:

-) Договір про співробітництво з НАТО
- @) Про стратегію національної безпеки України
-) Про інтеграцію з Європейським Союзом
-) Угода про безвізовий режим

14. Нова редакція воєнної доктрини України від 2 вересня 2015 р. затверджена:

- @) Указом Президента на підставі рішення РНБО
-) Угодою України з НАТО
-) Стратегією про співпрацю України з ЄС
-) Планом дій «Україна-НАТО»

15. «Мінські угоди» з врегулювання конфлікту на Донбасі було підписано:

- @) 05.09.2014 р.
-) 2016 р.
-) 2018 р.
-) 2020 р.

16. Угода про партнерство і співробітництво (УПС) почала функціонувати з:

- @) 1994 р.
-) 1998 р.
-) 2008 р.
-) 2018 р.

17. Економічна складова Угоди про Асоціацію має назву:

-) Стратегія економічного співробітництва
-) План дій України-НАТО
- @) Інтеграція України в ЗВТ з ЄС
-) Угода про розвиток нанотехнологій

18. Проєкт «Східне партнерство» запроваджено:

- @) На першому саміті в Празі 2009 р.
-) На першому саміті в Стокгольмі 2011 р.
-) На першому саміті у Варшаві 2006 р.

) На першому саміті в Брюсселі 2014 р.

19. Останній саміт Східного партнерства проведено у рік 10-ї річниці:

-) у Москві 2018 р.
-) у Тбілісі 2009 р.
-) у Києві 2011 р.
- @) у Брюсселі 2019 р.

20. Найбільша в історії ЄС хвиля розширення Євросоюзу відбулася:

-) 2000 р.
- @) 2004 р.
-) 2007 р.
-) 2010 р.

21. Формула Штайнмаєра з врегулювання конфлікту на Донбасі поетанно виглядає так:

- @) 1) проведення виборів на окупованих територіях; 2) виведення російських військ; 3) передача Україні українсько-російського кордону
-) 1) виведення російських військ; 2) передача кордону Україні; проведення виборів
-) заморожування конфлікту на Донбасі.

22. Військова доктрина України від 2 вересня 2015 р.:

- @) підтверджує відмову від політики позаблоковості, активізацію стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію, визнає Росію агресором
-) підтверджує політику позаблоковості, відновлення стратегічного курсу на співпрацю з Росією
-) визначає Російську Федерацію партнером по Мінських домовленостях
-) наголошує на потребі встановлення добросусідських відносин з РФ

23. За підсумками 10-річної співпраці в програмі Східного партнерства учасники:

-) наблизились до членства в ЄС
-) отримали згоду ЄС на вступ до спільноти
-) стали асоційованими членами ЄС
- @) не отримали перспективи членства в ЄС

24. Протяжність кордонів України з Росією становить:

- @) 2295 км
-) 4598 км
-) 1000 км
-) 1100 км

25. Розширення підтримки України з боку США передбачає:

-) вступ України до Світової організації торгівлі
-) участь України в програмах ОБСЄ
- @) підтримку у системі відносин між державами НАТО та їх союзниками
-) розвиток гуманітарних стосунків з РФ

26. Чи є Україна членом ЄС та НАТО?

-) так
- @) ні

27. Як ви розумієте термін «реінтеграція Криму та Донбасу в Україну»?

- @) виконання умов Закону «Про реінтеграцію Донбасу...» від 18.01.2018 р.
-) включення окупованих територій в окреме об'єднання територій під егідою ООН
-) введення миротворців із США, Канади, Франції на окуповані території

28. Фінансування програми «Східне партнерство» здійснюють:

- @) країни ЄС
-) країни-члени НАТО
-) США, Китай та Індія
-) країни - колишні республіки СРСР

29. Протяжність кордонів України з країнами Центральної Європи, Білоруссю, Молдовою становить:

-) 9000 км
-) 7834, 4 км
- @) 4698, 6 км
-) 6498 км

30. Адаптація законодавства України до вимог ЄС передбачена в:

-) Хартії про особливе партнерство з США
- @) Угоді про асоціацію України з ЄС
-) Конституції України
-) Законі України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»

31. Особливості Угоди про асоціацію полягають у тому, що:

- @) Угода є всеохоплюючою, амбіційною, безпрецедентною в практиці ЄС
-) дозволяє співпрацювати у форматі програми «Східне партнерство»
-) дозволяє стати членом ЄС
-) дозволяє успішно співпрацювати в економічній сфері з РФ

32. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо мілітаризації Криму і районів Чорного та Азовського морів була прийнята:

-) 17 грудня 2014 р.
- @) 17 грудня 2018р.
-) 17 грудня 2019 р.

33. Європейський Союз – це:

-) військовий блок
- @) економічний та політичний союз рівноправних держав
-) політичний союз
-) військовий і політичний союз

34. Чи отримала Україна План дій членства (ПДЧ) в НАТО?

-) отримає до 2020 р.
- @) не отримала
-) отримала у 2014 р. після Революції Гідності
-) не отримає взагалі

35. Європейська політика сусідства – це:

- @) важливий інструмент реалізації євроінтеграційних прагнень України
-) статус міждержавних відносин згідно з Угодою про Асоціацію України з ЄС
-) інструмент врегулювання торгівельних спорів за допомогою СОТ
-) комплекс правил, які регулюють відносини України з Канадою та США

36. Українсько-угорське співробітництво в контексті євроінтеграційного курсу держав сприяє забезпеченню:

-) успішного руху України до НАТО
-) здобуття Україною членства в ЄС
- @) вирішенню екологічних проблем у басейні ріки Тиса
-) об'єднанню зусиль для спільної співпраці в СОР

37. Чи є Україна членом Митного союзу?

-) так
- @) ні

38. До Вишеградської групи входять країни:

-) Чехія, Польща, Румунія, Білорусь
- @) Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина
-) Бельгія, Нідерланди, Люксембург
-) Албанія, Хорватія, Боснія і Герцеговина

39. Ставлення громадян до вступу в НАТО на 2019 р.:

- @) 43% населення – за
-) 58 % населення – за
-) 60% населення – за
-) не підтримують

40. Копенгагенські критерії для вступу до ЄС передбачають:

- @) прийняття, виконання та правове застосування принципу «спільного доробку» ЄС
-) лібералізацію торговельного режиму
-) створення інститутів у сфері юстиції та внутрішніх справ
-) захист особистих свобод громадян

41. Підписання договору про Європейський Союз відбулося в:

-) Брюсселі
- @) Маастрихті
-) Парижі
-) Мукачеві

42. Членами програми «Східне партнерство» є:

- @) Україна, Молдова, Білорусь, Грузія, Вірменія, Азербайджан
-) Україна, Казахстан, Румунія, Білорусь
-) Україна, Білорусь, Росія

43. Копенгагенські критерії вступу до ЄС у загальних рисах визначали:

- вимоги до країн-кандидатів
- вимоги до США та Росії
- вимоги до Китаю, Індії, Пакистану
- вимоги до Канади та країн Бенілюксу

44. Основні складові критерії вступу до ЄС:

- політичні, економічні, членські, адаптація національного законодавства до вимог ЄС та інші
- військові, соціальні
- молодіжної політики
- культурні та військові

45. Європейська політика сусідства відкриває перспективи для партнерства задля:

- економічної інтеграції та співробітництва в умовах зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС
- вступу в НАТО
- членства в ОБСЄ
- інтегрування економіки України в інвестиційно-економічний простір США

46. Яка кількість країн приєдналась до ЄС у 2004 р. в процесі великого розширення ЄС?

- 8
- 10
- 6
- 15

47. Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?

- приведе до занепаду обороно-промислового комплексу України
- надасть гарантії безпеки державі в умовах анексії Криму та війни на Донбасі
- сприятиме підвищенню соціального рівня життя населення
- погіршення її відносин з Росією та Білоруссю

48. Чи є у формулі Штайнмаєра вимога виведення російських військ з Донбасу перед проведенням виборів?

- так
- ні

49. Мінські угоди щодо врегулювання конфлікту на Донбасі укладено:

-) Л.Д. Кучмою у 2002 р.
-) Л.М. Кравчуком у 1998 р.
- @) П.О. Порошенком у 2015 р.

50. Європейський напрям зовнішньої політики України закріплено в:

-) Рішенням Верховної Ради про оборонну стратегію України (2014 р.)
- @) Угоді про партнерство і співробітництво України з ЄС (1994)
-) Стратегією інтеграції України до ЄС (1998 р.)
-) Договором України з НАТО

51. Послання Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку 2002-2011»:

- @) успішно реалізується
-) не реалізовано взагалі
-) буде реалізовано у 2020-2025 рр.
-) частково реалізовано

52. Нормандський формат зустрічі за участі президента В.О. Зеленського відбувся в:

- @) Парижі 9-10 грудня 2019 р.
-) Києві 20-25 квітня 2020 р.
-) Брюсселі 15-17 лютого 2019 р.
-) Берліні 9-10 грудня 2019 р.

53. Скільки та які регіони України мають спільні кордони із сусідніми державами:

-) усі
-) 25
- @) 19
-) 10

54. Перша зустріч лідерів Німеччини, Росії та Франції відбулась на узбережжі Нормандії:

- @) 6 червня 2014 р.
-) 26 червня 2018 р.
-) 16 червня 2019 р.

55. Хартія про стратегічне партнерство між Україною та США 2008 р. зосереджена на таких питаннях:

- комплексне зміцнення «периметру безпеки» навколо України, сприяння з боку США безпековій та євроінтеграційній політиці України
- безвізовий режим між державами
- входження України в ЗВТ з ЄС
- надання допомоги українській діаспорі в США

56. За підсумками 10-річної співпраці в програмі «Східного партнерства» учасники:

- наблизились до членства в ЄС
- стали членами ЄС
- стали асоційованими членами ЄС
- до членства в ЄС не наблизились

57. Мінські угоди підписані Україною та:

- США, Росією
- Німеччиною, Росією, Францією
- Угорщиною, Словаччиною, Румунією

58. ЗВТ Європейського Союзу передбачає:

- впровадження нульових тарифів та обмеження нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також взаємне визначення технічних стандартів
- вступ у Світову організацію торгівлі
- розширення економічного співробітництва з країнами Близького Сходу
- співробітництво «Нафтогазу» України з «Газпромом» РФ

59. НАТО – це:

- військовий і політичний блок
- військовий блок
- політичний блок
- урядова організація

60. Членами переговорів щодо Донбасу у форматі нормандської четвірки є:

- Україна, Франція, Росія, Німеччина
- США, Канада, Німеччина, ДНР
- ЛНР, ДНР, Україна, Росія

61. Чи отримає Україна членство в ЄС після виконання умов Угоди про асоціацію?

-) так
- @) ні

62. Початком процесу інтеграції країн Західної Європи вважається:

-) 9 травня 2007 р. після спільної наради міністрів закордонних справ
- @) 9 травня 1950 р. після створення спільного ринку вугільної і сталеварної продукції Франції з іншими країнами
-) 9 травня 1957 р. після спільних консультацій європейських країн щодо ЄС
-) 9 травня 2004 р. після великого розширення ЄС

63. Копенгагенські критерії вступу до ЄС у загальних рисах визначали:

- @) вимоги до країн-кандидатів
-) вимоги до США та Росії
-) вимоги до Китаю, Індії, Пакистану
-) вимоги до Канади та країн Бенілюксу

64. Великий договір України з Росією підписано і ратифіковано:

- @) 31 травня 1997 р. та 1 квітня 1999 р.
-) 31 травня 1992 р. та 31 квітня 1997 р.
-) 10 квітня 1996 р. та 1 квітня 1998 р.

65. Між Україною та Росією діяли:

-) 147 міждержавних та міжурядових угод
-) 120 міждержавних та міжурядових угод
- @) 237 міждержавних та міжурядових угод

66. Коли Верховна Рада України призупинила виконання Великого договору з Росією?

-) 10 грудня 2017 р.
- @) 10 грудня 2018 р.
-) 10 грудня 2019 р.
-) 10 грудня 2020 р.

67. Коли спливав термін дії Великого договору з Росією?

- @) 1 квітня 2019 р.

-) 1 квітня 2021 р.
-) 1 квітня 2024 р.

68. Протяжність українсько-польського кордону становить:

-) 1993, 1 км
-) 679 км
- @) 562, 2 км
-) 809 км

69. Держави Вишеградської групи стали членами ЄС:

- @) 2004 р.
-) 2010 р.
-) 2014 р.
-) 2018 р.

70. Чому Україна призупинила, а не розірвала Великий договір з Росією 10 грудня 2018 р.?

- @) термін дії договору на той час ще не закінчувався
-) на вимогу Європейського Союзу
-) на пропозицію Росії та НАТО

71. Закарпаття пов'язує Україну з такими країнами ЄС:

- @) Словаччина, Румунія, Угорщина, Польща
-) Болгарія, Словаччина, Румунія, Польща
-) Словаччина, Молдова, Румунія, Угорщина
-) Румунія, Угорщина, Туреччина, Словаччина

72. Україна та Вишеградська четвірка розпочали співпрацю:

- @) 2004- 2005 рр.
-) 2006-2008 рр.
-) 2009-2010 рр.
-) 2011-2012 рр.

73. Кримська область була перетворена на Автономну Республіку Крим:

-) 12 лютого 1991р.
- @) 22 березня 1991 р.
-) 22 березня 1992 р.
-) 19 березня 1995 р.

74. Європейська Комісія запропонувала 12 програм сусідства, у трьох з яких бере участь Україна разом із Вишеградськими партнерами:

-) програма Словаччина-Румунія-Туреччина
-) програма Угорщина-Чернівецька область-Тернопільська область
-) програма Польща-Україна-Російська Федерація
- @) програма Польща-Білорусь-Україна

75. Відомо, що на сьогодні в Україні діє 6 єврорегіонів, у 2 з яких входять і території країн Вишеградської четвірки:

- @) «Буг» (Україна, Польща, Білорусь) та Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія)
-) «Дунай» (Молдова, Придністров'я, Одеська область) та «Татри» (Чехія, Україна, Туреччина)
-) «Дунай» (Молдова, Тернопіль, Чернівецька область) та «Буг» (Україна, РФ)

76. Протяжність українсько-словацького кордону становить:

-) 980, 5 км
-) 890 км
-) 1999 км
- @) 98, 5 км

77. Протяжність українсько-угорського кордону становить:

-) 75 км
- @) 135, 5 км
-) 888, 3 км
-) 990 км

78. На кордонах України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною функціонують відповідно:

- @) 12, 5, 7 пунктів пропуску
-) 20, 4, 12 пунктів пропуску
-) 7, 10, 13 пунктів пропуску
-) 18, 19, 7 пунктів пропуску

79. Заява про без'ядерний статус України прийнята ВРУ:

- @) 24 жовтня 1991 р.
-) 24 жовтня 1992 р.
-) 24 жовтня 1995 р.
-) 24 жовтня 1996 р.

80. Які рішення були прийняті в Парижі 9 грудня 2019 р. учасниками зустрічі в нормандському форматі?

- @) провести наступну зустріч у квітні 2020 р.
-) не зустрічатись
-) виконати Мінські угоди до квітня 2020 р.

81. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» було прийнято:

-) 18 березня 2009 р.
- @) 18 березня 2004 р.
-) 18 березня 2017 р.
-) 18 березня 2007 р.

82. Протяжність українсько-румунського кордону становить:

- @) 608,6 км
-) 68, 6 км
-) 99 км
-) 800 км

83. Транскордонні енергетичні артерії, що проходять через територію України:

-) нафтопровід «Росія-Словаччина», енергосистема «Глобус», другий та сьомий міжнародні Критські коридори
- @) газопроводи «Прогрес», «Уренгой-Помари-Ужгород», нафтопровід «Дружба», енергосистема «Мир», третій та п'ятий міжнародні Критські коридори
-) «Газпром», «Нафтогаз України»
-) газопроводи «Північний потік», «Турецький потік», нафтопровід «Росія-Туреччина», енергосистема «Північ», перший і дев'ятий міжнародні Критські коридори

84. Формат співпраці «В-4+Україна» базується на співпраці:

-) по лінії ООН
- @) у політико-безпековій, військовій, енергетичній, соціально-культурній сферах, а також на регіональному рівні
-) виробленні спільної стратегії вступу до НАТО
-) політичних площадках ОБСЄ

85. Що спонукало П.Порошенка підписати Мінські угоди з Росією, Німеччиною, Францією та коли це відбулося?

-) на вимогу НАТО, у 2015 р.
-) за рішенням ООН, у 2018 р.
-) на вимогу МВФ, у 2016 р.
- @) важкі втрати Збройних сил України у 2014 р.

86. Коли була запроваджена Європейська політика сусідства?

- @) 2003 р.
-) 2004 р.
-) 2005 р.
-) 2008 р.

87. В якому році Україна стала членом ООН?

- @) 1945 р.
-) 1950 р.
-) 1960 р.
-) 1991 р.

88. Чи є чинні міжнародні договори частиною нормативно-правової бази України?

- @) так
-) частково
-) у визначених Конституцією випадках
-) ні

89. Зовнішньополітична діяльність України ґрунтується на:

- @) засадах рівноправності, суверенної рівності та невтручання у внутрішні справи інших держав
-) утвердженні власних інтересів будь-яким шляхом
-) імперіалістичних принципах
-) експансії нових територій

90. Які пріоритети зовнішньої політики України визначено на сучасному етапі?

- @) захист державного суверенітету та реінтеграція Донбасу і Криму до складу України
-) реалізації концепції регіонального лідера
-) перетворення на супердержаву
-) стратегічне партнерство з країнами Азії

91. Яких трьох принципів дотримується Україна стосовно ядерної зброї?

- @) не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї
-) використання ядерної зброї у мирних цілях
-) не виробляти, не купувати і не продавати ядерної зброї
-) не набувати, не передавати і не зберігати ядерної зброї

92. Коли Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України?

- @) 24 серпня 1991 р.
-) 24 серпня 1990 р.
-) 28 червня 1996 р.
-) 16 липня 1990 р.

93. Коли Верховна Рада України затвердила Основні напрями зовнішньої політики України?

-) 24 серпня 1991 р.
- @) 2 липня 1993 р.
-) 28 червня 1996 р.
-) 16 липня 1990 р.

94. Коли було прийнято Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»?

- @) 16 квітня 1991 р.
-) 12 травня 1992 р.
-) 12 січня 1993 р.
-) 1 лютого 1994 р.

95. Коли була створена Центральноєвропейська ініціатива (ЦЕІ)?

- @) 1989 р.
-) 1990 р.
-) 1994 р.
-) 1996 р.

96. Скільки країн входить до Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ) на сучасному етапі ?

-) 10
-) 15
- @) 18
-) 25

97. Яка країна першою визнала незалежність України?

-) Італія
-) Росія
- @) Польща
-) Словаччина

98. Коли Польща визнала незалежність України?

- @) 2 грудня 1991 р.
-) 21 грудня 1991 р.
-) 2 лютого 1992 р.
-) 2 грудня 1992 р.

99. Яким нормативним документом регулюється діяльність Міністерства закордонних справ ?

- @) Положенням про МЗС України та кількісний склад його колегії
-) Законом України «Про діяльність Міністерства закордонних справ»
-) Конституцією України

100. Згідно зі Звітом ООН за період з березня 2014 по жовтень 2019 рр. загальна кількість жертв бойових дій на Донбасі (вбитих, поранених) становила:

- @) від 41 до 44 тис. осіб
-) від 11 до 44 тис. осіб
-) від 15 до 30 тис. осіб

101. За даними ООН на 2019 р. на Донбасі загинуло:

- @) 4100 військовослужбовців України
-) 11 000 осіб
-) 2 300 осіб

102. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» було прийнято:

- @) 15 квітня 2014 р.
-) 10 січня 2015 р.
-) 20 серпня 2018 р.
-) 10 лютого 2020 р.

103. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» було прийнято:

- @) 18 січня 2018 р.
-) 19 лютого 2019 р.
-) 10 травня 2020 р.

104. У квітні 2010 р. в Харкові В. Янукович і Д. Медведєв продовжили дію Великого договору до:

- @) 2042 р.
-) 2050 р.
-) 2055 р.
-) 2065 р.

105. Угода України з Росією від 21 квітня 2010 р. передбачала термін перебування Чорноморського флоту на території Криму:

- @) на 25 років
-) на 30 років
-) на 10 років
-) на 40 років

106. Мінські домовленості щодо припинення вогню та врегулювання конфлікту на Донбасі були підписані:

- @) П. Порошенком 12 лютого 2015 р. із Російською Федерацією, ДНР, ЛНР, Німеччиною, Францією
-) В. Януковичем 12 листопада 2013 р. із послами Польщі, Німеччини, Франції
-) Президентом України В. Зеленським 9 грудня 2019 р. в Парижі з Російською Федерацією, Францією

107. Початок збройної агресії РФ в Криму припадає на:

- @) 20 лютого 2014 р.
-) 10 лютого 2013 р.
-) 3 лютого 2015 р.
-) 10 лютого 2012 р.

108. Поява «зелених чоловічків» з РФ у Криму та блокування українських військових частин відбулося:

- @) 24 та 27 лютого 2014 р.

-) 24 та 27 лютого 2013 р.
-) 24 та 27 лютого 2015 р.

109. Звернення В. Януковича до В. Путіна із проханням застосувати збройні сили Росії для «наведення порядку» в Україні датується:

- @) 1 березня 2014 р.
-) 1 березня 2010 р.
-) 1 березня 2013 р.
-) 1 березня 2012 р.

110. Псевдореферендум про статус Криму та прийняття його до складу Російської Федерації відбувся:

- @) 16 та 21 березня 2014 р.
-) 1 та 19 березня 2013 р.
-) 16 та 10 березня 2015 р.

111. Референдуми про відокремлення ДНР та ЛНР від України та утворення об'єднання «Новоросія» проходили:

- @) 11 та 24 травня 2014 р.
-) 11 та 24 березня 2014 р.
-) 11 та 24 лютого 2014 р.
-) 11 та 24 січня 2014 р.

112. Початок антитерористичної операції із залученням Збройних сил України:

- @) 14 квітня 2014 р.
-) 10 березня 2013 р.
-) 6 лютого 2012 р.
-) 10 серпня 2014 р.

113. Масове вторгнення на територію Донецької та Луганської областей ЗС Росії розпочалося:

- @) 29 серпня 2014 р.
-) 29 січня 2013 р.
-) 29 вересня 2015 р.

114. Підписання Мінських домовленостей як основи політичного врегулювання конфлікту на Донбасі тристоронньою контактною групою відбулося:

- @) 5 вересня вересня 2014 р.

-) 2 та 10 лютого 2015 р.
-) 2 та 5 березня 2016 р.

115. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію «Територіальна цілісність України»:

- @) 27 березня 2014 р.
-) 20 січня 2015 р.
-) 10 лютого 2013 р.

116. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію «Ситуація з правами людини в Криму та м. Севастополі»:

- @) 19 грудня 2016 р.
-) 28 грудня 2014 р.
-) 10 березня 2013 р.

117. Визнання Російської Федерації державою-агресором відбулося:

- @) 27 січня 2015 р. у зверненні ВР України до ООН, ПАРЄ, НАТО...»
-) 16 грудня 2018 р. у рішенні РНБО
-) 15 вересня 1992 р. заявою ВР України

118. Виступ президента В.О. Зеленського на Мюнхенському форумі безпеки відбувся :

- @) 2020 р.
-) 2019 р.
-) 2018 р.

119. Порядок денний асоціації Україна-ЄС схвалено Євросоюзом :

-) 16 червня 2009 р. після завершення терміну Плану дій Україна-ЄС
- @) 10 лютого 2013 р. в Брюсселі
-) 10 червня 2019 р. в Києві

120. Україна та ЄС започаткували діалог щодо умов візового режиму :

- @) 29 жовтня 2008 р.
-) 10 лютого 2010 р.
-) 10 березня 2014 р.

121. Ініціатива ЄС «Чорноморська синергія» після приєднання Болгарії і Румунії до складу ЄС:

) має декларативний характер та не набула практичного значення

@) сприяє євроінтеграційному руху України в сучасних умовах
) дозволила Україні захистити свої позиції у спірних районах Чорного моря з Румунією

122. В рамках транскордонного співробітництва ініціативи «Європейська політика сусідства і партнерства»:

@) Україна-Румунія і Молдова отримали 126, 718 млн. єврофінансування

) Румунія, Молдова та Україна були профінансовані по 126, 718 млн. євро кожна

) Україні не отримала фінансування, тому що не є членом ЄС

123. Нова економічна стратегія Євросоюзу «Європа-2020» передбачає:

@) зміцнення фінансових, інституційних та економічних основ ЄС

) надання Україні можливості стати членом ЄС до 2025 р.

) захист економічних інтересів країн Кавказу, Молдови, Білорусії

124. Угода про реадмісію України з ЄС набула чинності у 2008 р. і передбачала:

@) спорудження центрів з утримання нелегальних мігрантів за фінансування ЄС

) запровадження безвізового режиму для громадян України

) запровадження системи «Малий прикордонний рух» з Угорщиною, Словаччиною, Польщею, Румунією

125. Копенгагенські критерії для вступу до ЄС (червень 1993 р.) передбачали критерії:

@) політичні, економічні, критерії членства

) членство в НАТО і наявність договорів зі США, Німеччиною та Канадою

) невходження в Раду економічної взаємодопомоги та Варшавського договору

126. Державна програма співробітництва з НАТО на період 2001-2004 рр. передбачала:

) лише тісне співробітництво з НАТО після отримання статусу позаблоковості

- @) участь Збройних сил України у військових операціях Альянсу
-) входу в НАТО до 2020 р.

127. Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО та Державна програма співробітництва з НАТО до 2001 р. передбачали:

- @) підтримку суверенітету й незалежності України та військово-співпрацю
-) надання Україні Плану дій щодо членства (ПДЧ)
-) членство України в НАТО як рівноправного партнера

128. Обґрунтований геополітикою напрям діяльності держави на міжнародній арені визначається терміном:

- @) зовнішня політика
-) міжнародні відносини
-) дипломатія
-) геостратегія

129. Яку площу займає територія України та яка чисельність населення станом на 2020 р.?

- @) 603,7 тис. км² з населенням 40,8 млн. чол.
-) 860,7 тис. км² з населенням 52 млн. чол.
-) 345,7 тис. км² з населенням 37 млн. чол.

130. Одним з найбільш гострих питань української нації, що виходить на новий рівень самоорганізації, залишається:

- @) втрата ядерного потенціалу – третього за потужністю у світі після США і РФ
-) задоволення національно-культурних потреб національних меншин
-) визначення зовнішньополітичних пріоритетів

131. «Гібридна війна» - це:

- @) приклад сучасної українсько-російської війни в період окупації Криму та війни на Донбасі
-) поєднання зусиль сухопутної армії, військово-морського флоту та авіації під час війни
-) поєднання дипломатичних, інформаційних, економічних засобів та збройних сил

132. Будапештський меморандум передбачав:

-) гарантії Україні країнами-підписантами після ліквідації ядерного озброєння
-) взаємовигідну співпрацю з Угорщиною у сфері транскордонного співробітництва
-) входу України в НАТО

133. Чому В. Янукович покинув Україну:

-) був запрошений РФ і особисто В. Путіним після переговорів
-) була загроза теракту
- @) не зміг знайти компроміс з ЄС після відмови підписати Угоду про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 р.

134. Розмір ВВП на душу населення в Україні становить:

-) 30 тис. дол. США
- @) 14 тис. дол. США
-) 4 тис. дол. США

135. Коли Україна стане членом ЄС згідно з Угодою про асоціацію:

-) після виконання умов Угоди
-) після виконання умов Копенгагенських критеріїв
- @) це питання не зафіксоване в Угоді про асоціацію України з ЄС

136. Які сценарії розвитку подій на Донбасі передбачаються аналітиками:

- @) реінтеграції до складу України
-) домовленість з РФ на платформі Мінських угод
-) заборона військових дій ООН

137. До яких наслідків призведе вихід України з міжнародного формату переговорів:

- @) Україна самостійно прийматиме рішення щодо конфлікту
-) значно покращиться співпраця з міжнародною спільнотою
-) агресивних дій РФ

5. Питання для модульного контролю знань

1. Місце і роль України в сучасному геополітичному просторі.
2. Проблеми входження України в ЗВТ та лібералізації візового режиму і стан їх вирішення.
3. Основи зовнішньої політики України: засади, принципи, зовнішньополітичні функції.
4. Прокоментуйте нормативно-правову основу зовнішньополітичних пріоритетів України з 1990 до 2002рр.; 2002-2014рр.; 2014-2020рр.
5. Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».
6. Європейська інтеграція – стратегічний пріоритет державної політики України. Етапи: 1991-1998рр.; 1998-2008рр.; 2008-2014рр.; 2014-2020рр.
7. Угода про асоціацію України з ЄС: стан виконання та сучасні виклики
8. Яким фактором можна пояснити об'єктивність та закономірність європейського вибору України?
9. Назвіть та прокоментуйте основні етапи становлення українсько-євросоюзівських відносин з часів незалежності України.
10. Які основні завдання передбачались у зверненні «Європейський вибір України» від 2002 р. та як вони реалізовані?
11. Прокоментуйте основні етапи реалізації Угоди про партнерство та співпрацю з ЄС.
12. У чому Ви вбачаєте проблему «паузи» в договірних відносинах України з ЄС з 2008 до 2014 р.?
13. Яка стратегічна програма співпраці України з ЄС була підписана після виконання УПС (1998-2008 р.)? Прокоментувати складові Угоди про асоціацію з ЄС.
14. Які перспективи України передбачені в Угоді про асоціацію щодо членства в ЄС?
15. Дайте характеристику базових правових документів щодо зовнішньої політики України.
16. У чому причина боротьби РФ із ЄС та США за вплив на Україну?
17. Як ви оцінюєте роль енергозалежності України від зовнішніх постачальників?
18. Проаналізуйте сучасний стан напруги у відносинах ЄС із РФ та США з приводу будівництва «Північного потоку – 2».

19. Які географічно-геополітичні переваги має Україна на європейському континенті як транзитна держава?
20. Сучасні двосторонні відносини Україна-НАТО: стан та перспективи.
21. Обґрунтуйте своє бачення стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів України.
22. Охарактеризуйте сучасний стан справ в ЄС та основні виклики для спільноти.
23. Охарактеризуйте роль нашої держави в геополітичному трикутнику ЄС – Україна – Росія.
24. Транзитний потенціал України як основа її євроінтеграційного поступу: досвід Закарпаття.
25. Місце і роль України в сучасному геополітичному просторі: загальна характеристика.
26. Нормативно-правова основа зовнішньополітичних пріоритетів України.
27. Чому європейська інтеграція є стратегічним пріоритетом державної політики України?
28. Охарактеризуйте основні складові Угоди про асоціацію України з ЄС.
29. Назвіть основні проблеми входження України в ЗВТ з ЄС.
30. Прокоментуйте основні положення Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) та проекту Стратегії національної безпеки (2020р.).
31. Назвати існуючі виклики зовнішньої політики України в регіональному вимірі(країни близького оточення) та шляхи мінімізації цих викликів.
32. Чому співпраця з ЄС та НАТО в умовах анексії Криму й окупації окремих територій Донбасу є пріоритетом зовнішньої політики України?
33. Регіональний вимір зовнішньої політики України: існуючі виклики двосторонніх відносин з Угорщиною та Польщею та шляхи їх мінімізації.
34. Проаналізуйте положення Конституції України щодо зовнішньополітичних пріоритетів держави.
35. Прокоментуйте структуру Угоди про асоціацію України з ЄС.
36. Який стан українсько-американських відносин в умовах анексії Криму та військових дій на Донбасі?
37. У чому полягає спільна мета України та ЄС в геополітичному вимірі?

38. Як, на ваш погляд, події на Донбасі впливають на зовнішню політику України та її обороноздатність?
39. У чому полягають особливості діалогу між Україною та ЄС в енергетичній сфері?
40. Обґрунтуйте значення демаркації та управління державними кордонами в умовах окупації Криму та військових дій на Донбасі.
41. Захист територіальної цілісності України – головне завдання зовнішньої політики: аргументуйте це положення.
42. Сучасні проблеми українсько-польських відносин та шляхи їх мінімізації після рішень Сейму щодо «геноциду» проти поляків.
43. Охарактеризуйте стан реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на початок 2020 року.
44. Без'ядерний статус та його наслідки для України в умовах анексії Криму та війни на Донбасі.
45. Аргументуйте положення про те, що Україна є суб'єктом нової геополітики на Європейському континенті в умовах анексії Криму та військових дій на Сході держави.
46. Які завдання України у програмі «Східне партнерство»? Стан їх реалізації.
47. Розкрийте зміст основних положень Угоди про партнерство і співробітництво (УПС).
48. Охарактеризуйте роль нашої держави в геополітичному трикутнику Україна – ЄС – Росія.
49. У чому полягає особливий статус взаємовідносин України з НАТО?
50. Розкрийте статус прикордонних територій України з ЄС та значення малого прикордонного руху для впровадження безвізового режиму.
51. Охарактеризуйте стратегічне партнерство України із США в умовах анексії Криму та агресії на Сході України.
52. Дайте характеристику положень Будапештського протоколу після ліквідації атомної зброї Україною та стан його виконання.
53. Якими є міжнародно-правові оцінки конфлікту на Сході України?
54. Назвіть особливості міграційної політики в сучасних умовах та шляхи мінімізації проблеми.
55. Які, на ваш погляд, шляхи до створення всеохоплюючої системи безпеки у світі та роль і місце України в цих процесах?
56. Розкрийте зміст положень Послання Президента до Верховної Ради (2020 р.), що стосуються актуальних аспектів зовнішньої політики України.

57. Наведіть приклади позитивного досвіду регіональної співпраці Закарпаття із сусідніми прикордонними територіями країн ЄС.
58. Дайте оцінку значення Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) та проекту Стратегії національної безпеки (2020р.).
59. Охарактеризуйте стан виконання Угоди про асоціацію України з ЄС.
60. Сформулюйте основні положення військової доктрини України щодо зміцнення Збройних сил та приведення їх до стандартів НАТО.
61. Які зовнішньополітичні ініціативи Президента України В. Зеленського з активізації мінського та нормандського форматів переговорного процесу щодо Донбасу (грудень 2019р.)?
62. Підсумки саміту Україна-ЄС 2019 р.; результати саміту Східного партнерства 2019 р.
63. Яким критеріям має відповідати Україна в процесі реалізації Угоди про асоціацію з ЄС?

6. Орієнтовний перелік питань для підготовки до екзамену

1. Основи зовнішньої політики України: засади, принципи, зовнішньополітичні функції.
2. Місце і роль України в сучасному геополітичному просторі.
3. Нормативно-правова основа зовнішньополітичних пріоритетів України.
4. Закон України «Про національну безпеку України» (2018) та його значення для держави в умовах воєнного стану.
5. Європейська інтеграція – стратегічний пріоритет державної політики України: сучасний стан та існуючі виклики входження в ЗВТ з ЄС.
6. Угода про асоціацію України з ЄС. Навести конкретні дані про реалізацію Угоди станом на 2021 р.
7. Проблеми входження України в ЗВТ, існуючі проблеми та шляхи вирішення.
8. Візова лібералізація для України та її особливості в умовах воєнного стану.
9. Українсько-американські відносини та співпраця з НАТО в умовах окупації Криму та військової агресії на Донбасі.

10. Регіональний вимір зовнішньої політики України: існуючі виклики взаємовідносин з Угорщиною та Польщею, шляхи їх мінімізації.
11. Актуальні аспекти сучасних українсько-російських відносин після призупинення дії Великого договору.
12. Пріоритетність зовнішньої політики України на співпрацю з ЄС та НАТО в умовах анексії Криму й окупації окремих територій Донбасу.
13. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки: досвід для України.
14. Зовнішньополітичні пріоритети українсько-угорського співробітництва: роль та місце Закарпаття.
15. Актуальні аспекти регіональної співпраці з Румунією: існуючі виклики.
16. Пріоритетні напрями українсько-словацького співробітництва.
17. Сучасні проблеми українсько-польських відносин та шляхи їх мінімізації після рішень Сейму щодо «геноциду» проти поляків.
18. Взаємодія України з країнами В-4 в рамках програми «Східного партнерства»: існуючі проблеми в її реалізації.
19. Правові засади адаптації законодавства України до законодавства ЄС на основі положень Угоди про асоціацію.
20. Визначте основні напрями прикордонної співпраці України з Вишеградською групою.
21. Охарактеризуйте систему міжнародних відносин в умовах російської агресії: роль ЄС, США та НАТО.
22. Українсько-російські відносини після анексії Криму та війни на Донбасі: стан, проблеми, перспективи.
23. Україна, ЄС та Росія в Мінському процесі з урегулювання ситуації на Донбасі: перспективи і ризики.
24. Захист територіальної цілісності України як головне завдання зовнішньої політики: аргументуйте ці положення.
25. Роль міжнародної коаліції на підтримку України в умовах анексії Криму та війни на Сході України.
26. Аргументуйте положення про активізацію євроатлантичного курсу України як вимогу часу.
27. Закарпатський регіон та його роль у реалізації пріоритетів зовнішньої політики України з державами В-4.
28. Дія Угоди про асоціацію: перші підсумки та результати.
29. Особливості румунсько-українського єврорегіонального співробітництва.

30. Проаналізуйте положення Конституції України щодо зовнішньополітичних пріоритетів держави.
31. Охарактеризуйте структуру Угоди про асоціацію України з ЄС.
32. У чому полягає спільна мета України та ЄС, які основні шляхи її досягнення?
33. У чому полягає економічна складова зовнішньополітичних пріоритетів України?
34. Транзитний потенціал як основа євроінтеграційного поступу – важлива складова зовнішньоекономічних пріоритетів України.
35. Україна як суб'єкт нової геополітики в умовах глобалізації та анексії Криму і військових дій на Сході України.
36. Охарактеризуйте роль нашої держави в геополітичному трикутнику ЄС – Україна – Росія. Аргументуйте свою позицію.
37. Яка роль української діаспори у захисті інтересів держави на міжнародній арені?
38. У чому полягає особливість підписаної Угоди про асоціацію?
39. У чому полягає особливий статус взаємовідносин України з НАТО?
40. Сучасний стан взаємовідносин між країнами ЄС та їх вплив на формування євроінтеграційних пріоритетів України.
41. Назвати основні складові Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України та стан його реалізації.
42. Роль Карпатського євро регіону для формування взаємовигідного регіонального співробітництва: актуальні аспекти.
43. Малий прикордонний рух та його роль у лібералізації візового режиму.
44. Обґрунтувати значення демаркації кордону з Білорусією та управління державними кордонами.
45. Розкрити статус прикордонних територій України з ЄС та значення малого прикордонного руху.
46. У чому полягає причина повільної реалізації економічної інтеграції з ЄС через ЗВТ?
47. Будапештський протокол про захист України після ліквідації атомного озброєння Україною: сучасні тенденції.
48. Проаналізуйте дії ЄС та НАТО щодо України в періоди Майдану та анексії Криму.
49. Без'ядерний статус України та його наслідки сьогодні.
50. Дати характеристику формуванню нових глобальних загроз.
51. Воєнний конфлікт на Сході України: міжнародно-правові оцінки.

52. Проблеми трудової міграції для України та вплив лібералізації візового режиму на цю проблему.
53. Міграційна політика та захист прав людини як один з пріоритетних напрямів зовнішньої політики України.
54. Питання подвійного громадянства: наслідки для України та законодавчий супровід проблематики.
55. Створення всеохоплюючої системи безпеки і місце в ній України.
56. Транскордонне співробітництво в межах Карпатського євро-регіону, єврорегіону “Буг”, утворення Дунайського регіону.
57. Україна - США: стратегічне партнерство.
58. Українсько-канадське особливе партнерство та безвізовий режим для України.
59. Перспективи розвитку двосторонніх відносин України з Китаєм.
60. Послання Президента України до Верховної Ради «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2020 р.»
61. Підсумки саміту Україна-ЄС 2019 р.
62. Результати саміту «Східного партнерства» 2019 р.
63. Зовнішньополітичні ініціативи Президента України Володимира Зеленського щодо врегулювання конфлікту на Донбасі та щодо анексії Криму.

7. Методичні поради по написанню і захисту курсових робіт

Курсова робота – один із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого чи проектно-конструкторського характеру, який має на меті не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань студентів з навчальної дисципліни, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання і вироблення вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, електронно-обчислювальною технікою, лабораторним обладнанням, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології. Курсова робота є окремим заліковим кредитом навчальної дисципліни і оцінюється (визначається рейтинг) як самостійний вид навчальної діяльності студента.

За час навчання студент повинен виконати 5-7 курсових робіт з навчальних дисциплін, які є базовими для відповідної спеціальності, їх конкретна кількість визначається навчальним планом.

Тематика курсових робіт визначається кафедрами відповідно до змісту і завдань навчальної дисципліни. Вона повинна бути актуальною і тісно пов'язаною з вирішенням практичних фахових завдань.

Студентам надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою переліку. Студенти також можуть пропонувати свої теми.

Курсова робота – це перший свідомий крок у навчально-дослідній діяльності студента, що може стати фундаментом у підготовці майбутнього дипломного проекту або магістерської дисертації, вона має таку структуру:

- Вступ, що повинен містити актуальність теми, об'єкт та предмет дослідження, мету та завдання, історіографію дослідження, методи дослідження та описувати структуру роботи. Рекомендований обсяг вступу – 3-4 сторінки.
- Основна частина, що складається з розділів, які в свою чергу можуть містити підрозділи. В кінці кожного розділу подаються короткі висновки до нього. Розділи повинні вміщати аналіз інформаційної бази дослідження, теоретичні основи дослідження, аналіз одержаних результатів. В процесі написання розділів основної частини студент повинен дослідити теоретичні та практичні аспекти обраної проблеми. Розділи мають бути приблизно однаковими за обсягом;
- Висновки та пропозиції;
- Список використаної літератури;
- Додатки (таблиці, схеми).

Обсяг курсової роботи не повинен перевищувати 30 сторінок, список використаної літератури – не менше 10-15 джерел з обов'язковим посиланням на них у тексті роботи.

Опрацювання літературних джерел, методичних матеріалів, іншої джерелознавчої бази допоможе визначити рівень вивченості обраної теми, пріоритетний напрям у власному дослідженні та прогнозувати подальший її розвиток, що може відбуватися в такій послідовності:

1. Ознайомлення зі змістом інформаційного джерела.
2. Опрацювання джерела за «цитатним» принципом із зазначенням автора, назви роботи та сторінкою в тексті.
3. Створення картотеки (тематичної, бібліографічної).
4. Критична оцінка опрацьованих джерел, їх аналіз.
5. Визначення пріоритетного шляху власного дослідження.

6. Побудова плану-проспекту курсової роботи.

Відповідно до цього написання курсової роботи, яку студент виконує самостійно, передбачає:

- Вибір теми та обґрунтування її актуальності;
- Складання списку інформаційних джерел та його критичний аналіз;
- Визначення теоретичного підходу до розв'язання обраної теми, мети, завдань і методики дослідження;
- Проведення експерименту;
- Обробка результатів дослідження, їх якісний та кількісний аналіз;
- Формулювання висновків проведеного дослідження;
- Обґрунтування розроблених висновків та рекомендацій;
- Оформлення курсової роботи та її захист.

Під час роботи із предметними та бібліографічними каталогами, реферативними виданнями слід дотримуватися такої послідовності:

1. Сформулювати проблематику.
2. Обрати ракурс дослідження.
3. Визначити джерелознавчу базу дослідження.
4. Опрацювати систематичний каталог.
5. Опрацювати предметний каталог.
6. Систематизувати матеріал.
7. Виконати аналіз джерелознавчої бази дослідження.

Тематика курсових робіт затверджується на кафедрі разом із графіком її написання. Кожен студент отримує завдання на її виконання. Йому надається право вільного вибору теми або самому пропонувати тему курсової роботи, тим більше, якщо вона пов'язана з тематикою виробничої практики.

Курсова робота подається викладачу ретельно відредагованою і чітко надрукованою (або написаною) на папері формату А4.

Оформлення курсової роботи за допомогою ПЕОМ:

- Шрифт – Times New Roman;
- Розмір шрифту – 14;
- Інтервал між рядками – 1,5;
- Поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, нижнє та верхнє – 20 мм;
- Вирівнювання тексту по ширині;
- Сторінки нумеруються.

Заголовки структурних частин роботи “ЗМІСТ”, “ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ”, “ДОДАТКИ” друкуються великими

літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Кожну структурну частину роботи треба починати з нової сторінки.

Список використаної літератури розміщується в кінці тексту роботи з нумерацією у порядку згадування в тексті, оформлених відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015².

Керівництво курсовими роботами, як правило, здійснюють професори та доценти. Захист проводиться у комісії, яка складається з двох-трьох викладачів кафедри, у тому числі наукового керівника курсової роботи.

8. Рекомендована література

Базова

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1997.
2. Угода про партнерство та співробітництво. Повний текст угоди, підписаної між Європейським Союзом та Україною в Люксембурзі 16 червня 1994 року. - Делегація Європейської Комісії в Україні. – 89 с.
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
4. Щорічне Послання Президента України Володимира Зеленського до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2020 році». URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726>
5. Про національну безпеку: Закон України №2469-VIII від 21.06.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
6. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України №2268-VIII від 18.01.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
7. Указ Президента України №200/2016 «Питання приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA)». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2002016-20070>

² Підготовка та захист дипломних робіт за освітнім ступенем бакалавра: методичні рекомендації. Булеца С.Б., Ленгер Я.І., Менджул М.В., Чепис О.І. ДВНЗ «УжНУ». 2018. 35 с.

8. Розпорядження Президента України №202/2016-рп «Питання укладення Угоди про гарантії запозичення між Україною та Сполученими Штатами Америки». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2022016-rp-20129>
9. Указ Президента України №240/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>
10. Про виконання резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй від 20 липня 2015 року № 2231 щодо Спільного всеосяжного плану дій в частині персональних санкцій від 20 травня 2016 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0007525-16>
11. Указ Президента України №45/2016 «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/452016-19779>
12. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія / за заг. ред. О.С. Власюка. К.: НІСД, 2017. 384 с.
13. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – 474 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Razom_kRym_donbas-4ab2b.pdf
14. Власюк О.В. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України // Стратегічна панорама. 2017. №1. С.17 – 23.
15. Лозовий В.С. Історична політика в країнах Європейського Союзу як чинник консолідації суспільства та примирення народів: досвід для України // Стратегічна панорама. 2017. №1. С.30 – 35.
16. Корнієвський О.А., Нечипоренко В.О. Сучасні виклики громадянському суспільству України в умовах політичної нестабільності // Стратегічна панорама. 2017. №1.С.61-67.
17. Шаров О.М. Деякі аспекти зовнішньої політики України щодо вибору геоекономічних пріоритетів // Стратегічна панорама. 2017. №2. С.12 –19.
18. Борщевський В.В., Волошин В.І., Бабій Г.Я. Інвестиційно-інноваційна діяльність в україно-польському транскордонному регіоні: євроінтеграційний контекст // Стратегічна панорама. 2017. №2. С.38 – 45.
19. Артёмов І.В. Правові та зовнішньополітичні засади національної безпеки України: актуальні аспекти // Геополітика України: історія і сучасність Вип. 1(20) 2018

20. Артёмов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: у 2-х кн.. Ужгород: Ліра, 2008. Кн.1. 476 с.(Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 11).
21. Артёмов І.В. Актуальні проблеми зовнішньої політики України: навчально-методичний посібник і робоча програма навчальної дисципліни. – Ужгород, 2008. – 180 с.
22. Моделі і механізми регулювання євро регіонального співробітництва України / за заг. ред. І.В. Артёмова, О.М. Ващук, О.М. Руденко: монографія. Ужгород: «Гражда», 2013. 610 с. Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 21).
23. Бжезинський З. Велика шахівниця: пер. з англ. Львів - Івано-Франківськ, 2000. – С.12-13.
24. Гальчинський Анатолій. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: наук. вид. К.: Либідь, 2006. 312 с.
25. Гальчинський А.С. Помаранчева революція і Нова влада. К.: Либідь, 2005. 368 с.
26. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі євроінтегральної інтеграції: монографія. Ужгород: Ліра, 2008. 440 с.
27. Артёмов І.В., Ващук О.М. Євро регіональне співробітництво України: проблеми і перспективи: навчальний посібник. Ужгород: «Гражда», 2013. 410 с. «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 20.
28. Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: навч. посібник. К.: Либідь, 2003. С. 21.
29. Суліма Є.М., Шепелєв М.А. Глобалістика : підручник. К. : Вища школа, 2010. 544 с.
30. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / редрада: В.М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В.А. Смолій, Ю.А. Левенець (співголови) та ін. К.: Парламентське вид-во, 2007. 1028 с.
31. Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України: аналіт. доп. / М.О. Ленджел, А.Д. Стряпко, А.М. Крижевський, Г.В. Гайтанжи; [Заг. ред. А.З. Гончарука]. – К.: НІСД, 2013 . – 49 с. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_nauk_an_rozrobku/Vushegrad.pdf
32. Стратегічна панорама: щоквартальний науково-практичний журнал / Нац. ін-т стратегічних досліджень ; Горбулін В.П., Власюк О.С., Ляшенко та ін. К.:НІСД.
33. Рекомендації щодо навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти / Лист МОН №1/9-434 від 09.07.2018 р.

34. Владимир Горбулин. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. – К.: Брайт Букс, 2019. – 280 с.
35. Підготовка та захист дипломних робіт за освітнім ступенем бакалавра: методичні рекомендації. Булеца С.Б., Ленгер Я.І., Менджул М.В., Чепис О.І.. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2018. 35 с.
36. Інновації у вищій освіті: актуальні аспекти: робоча програма і методичні рекомендації до вивчення дисципліни / упорядкування і загальна редакція І.В.Арьомова. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2016. 212 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.26).

Допоміжна

37. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. гол. ред. І.В.Арьомов. Ужгород (випуски 2010 – 2018 рр.).
38. Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин: збірник наукових праць за результатами конференції (м. Ужгород 13-14 травня 2010 р.) / упоряд. В. Пулішова, Т. Стражай. Братислава, 2010. 166 с.
39. Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м.Ужгород, 20.04.2012 р.) / Відп. ред. І.В.Арьомов. Ужгород: ЗақДУ, 2012. 364 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір. Вип. 19.).
40. Зленко А. Україна у мінливому світі //Дзеркало тижня. 2009. № 31.
41. Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики //Дзеркало тижня. 2010. № 27.
42. Тігіпко С. Наше місце на карті світу //Дзеркало тижня. 2009. № 32.
43. Сушко О. Україна на «візівій карті» Європейського Союзу // Дзеркало тижня. 2010. № 34.

Методика викладання і вивчення дисципліни

1. Принципи навчання

Сучасна дидактика розглядає такі принципи навчання:

- науковість і світоглядна свідомість;
- систематичність і послідовність;
- дидактична доступність;
- пізнавальна активність і свідомість студентів;
- зв'язок навчання з життям, потребами суспільства;
- наочність та проблемність;
- інтеграція організаційних форм та методів навчання;
- емоційність та індивідуальний підхід до студентів;
- міцність знань, умінь, навичок;
- єдність виховних, освітніх і розвивальних функцій;
- принцип ресурсного забезпечення;
- принцип мотиваційності та природодоцільності.

Дидактичні принципи, тобто принципи теорії навчання, визначають зміст, методологію, форми і методи навчальної роботи. Правильне використання принципів теорії навчання (дидактики) лежить в основі роботи педагога при плануванні занять, при розробці такої структури заняття, яка б стимулювала творчу активність студентів, зацікавила їх і таким чином дозволяла б домагатися високих результатів навчання. Дидактичні положення у поєднанні з цілями і методами виховної роботи створюють основи для професійно грамотного, кваліфікованого проведення різних форм навчальної роботи, таких, як лекція, семінарські заняття, лабораторні чи практичні роботи.

1. Принцип науковості. Його сутність – усі факти, знання, положення і закони, що вивчаються, мають бути науково правильні, так само як і спосіб обґрунтування положень і законів та формування понять у процесі навчання. Реалізація цього принципу передбачає вивчення системи важливих наукових положень і використання у навчанні методів, близьких до тих, якими послуго-

вусться певна наука. Він вимагає розкриття причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, подій; проникнення в сутність явищ і подій; демонстрації могутності досягнень людських знань і науки та ознайомлення з методами науки; пізнання, розкриття історії розвитку науки. Реалізується принцип науковості, перш за все, при розробленні навчальних програм і підручників, які покликані органічно поєднувати класичні, сучасні і перспективні наукові положення певної галузі знань.

Принцип науковості вимагає розвитку у студентів умінь і навичок наукового пошуку, ознайомлення їх зі способами наукової організації праці. Цьому сприяє упровадження в навчання елементів проблемності, дослідницьких лабораторних і практичних робіт, розвивального навчання, навчання студентів уміння спостерігати явища, фіксувати й аналізувати результати спостережень, уміння вести наукову дискусію, відстоювати свою точку зору, раціонально використовувати наукову літературу і науково-бібліографічний апарат.

2. Принцип систематичності й послідовності навчання.

Зумовлений логікою науки й особливостями пізнавальної діяльності, цей принцип вимагає, щоб знання, уміння і навички формувалися у системи, в певному порядку, коли кожен елемент пов'язується логічно з іншими, наступний спирається на попередній, готує до засвоєння нового.

Дотримання у навчанні певної систематичності передбачає вицлювання в матеріалі, що вивчається, основних (ключових) понять, встановлення їх зв'язку з іншими поняттями, розкриття генезису їх розвитку, показ їх значення для деяких більш загальних законів. Принцип систематичності і законності повинен здійснюватися не лише в діяльності педагогів, але й у роботі студентів.

3. Принцип доступності навчання. Суть доступності полягає в тому, щоб студенти сприймали і розуміли пояснювальний матеріал. Доступно організувати навчання означає звертатися до найвищої межі можливостей студентів з метою постійного підвищення цих можливостей. Водночас цю найвищу межу не можна переступати, оскільки в такому разі чимало у змісті навчання стане незрозумілим.

4. Принцип свідомості й активності студентів у навчанні. Навчання повинно бути не лише активним, але й свідомим. Свідомому засвоєнню знань сприяють роз'яснення мети і завдань навчальної дисципліни, значення його для вирішення життєвих проблем, для перспектив самого студента, використання у процесі навчання розумових операцій (аналізу, синтезу, узагальнення,

індукції, дедукції); позитивні емоції; позитивні мотиви навчання; раціональні прийоми роботи на заняттях; критичний підхід у процесі викладання матеріалу та його засвоєння; належний контроль і самоконтроль. Свідомість у навчанні забезпечується високим рівнем пізнавальної активності студентів. Активізації пізнавальної діяльності сприяють позитивне ставлення до навчання; інтерес до навчального матеріалу; позитивні емоції; тісний зв'язок навчання з життям; взаєморозуміння між викладачем та студентами.

5. Принцип зв'язку навчання з життям. У його основі – об'єктивні зв'язки між наукою і виробництвом, теорією і практикою. Теоретичні знання є основою сучасної продуктивної праці, яка конкретизує їх, сприяє міцному, свідомому засвоєнню. Цей принцип передбачає тісний зв'язок навчання з виробництвом у народному господарстві. Студентів потрібно знайомити не лише з технікою, але й з соціально-економічними і правовими відносинами на виробництві.

6. Принцип наочності в навчанні. Залежно від характеру відображення дійсності наочність поділяють на такі види:

- *натуральна* – рослини, тварини, знаряддя і продукти праці;
- *зображувальна* – навчальні картини, репродукції художніх полотен, макети, муляжі та ін.;
- *схематична* – географічні, історичні карти, схеми, діаграми, графіки, креслення тощо.

Викладач повинен уміло поєднувати наочність з поясненням. Адже його слово передусім спрямовує безпосереднє сприймання змісту навчального матеріалу, відображеного в наочності, в певній послідовності, допомагає осмислити спостережуване і сформулювати зв'язки між факторами і явищами.

7. Принцип інтеграції організаційних форм і методів навчання. У сучасній дидактиці форми організації навчання найчастіше поділяють на аудиторні і позааудиторні (екскурсії, практикуми, заняття на виробництві, робота на комп'ютерах, заліки, іспити та ін.). Самі ж завдання і зміст навчання враховують вікові особливості студентів. Якщо вибір методів і засобів навчання відповідає поставленим завданням, враховує особливості змісту і можливості студентів, то ефективність навчання виявиться максимально можливою у відповідних умовах. Важливо, щоб педагог міг побачити перспективний розподіл по всій темі проблемності, наочності та практичних дій.

8. Принцип емоційності навчання та індивідуального підходу до студентів. Головне завдання педагога в реалізації цього

принципу – керувати формуванням емоцій, що активізують навчально-пізнавальну діяльність, і запобігати появі тих, які негативно позначаються на ній. Викладач повинен виховувати у студентів уміння володіти своїм настроєм, емоціями, переживаннями.

9. Принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок. Головна ознака міцності – свідоме й ґрунтовне засвоєння найістотніших фактів, понять, ідей, законів, правил, глибоке розуміння істотних ознак і сторін предметів та явищ, зв'язків і відношень між ними і всередині них. Цей принцип вимагає, по-перше, щоб міцним був не лише навчальний, але й виховний і розвивальний ефект навчання, тобто щоб міцними були ідейно-моральні переконання, навички навчально-пізнавальної діяльності, способи і звички суспільно цінної поведінки та ін.

По-друге, цей принцип передбачає, що навчання забезпечить осмисленість набутих знань.

По-третє, він орієнтує навчання на забезпечення дієвості знань, умінь і навичок і способів поведінки, тобто їх практичної спрямованості, зверненості до вирішення життєвих проблем на основі професіоналізму і духовно-моральних цінностей.

10. Принцип єдності виховних, освітніх і розвивальних функцій. Цей принцип впливає з того, що навчання обумовлене потребами демократичного суспільства у всебічно і гармонійно розвиненій особистості. Наявність цього принципу навчання підвищує роль і значення цілепокладання у навчальному процесі, робить навчання більш цілеспрямованим. Застосування цього принципу вимагає, щоб викладач добре знав основну мету і завдання навчання у вищій школі, умів у конкретній ситуації обрати найбільш раціональне поєднання завдань навчання, виховання і розвитку, виділяти серед них найголовніші, враховуючи реальні навчальні можливості студентів певної групи, їх сильні і слабкі сторони.

11. Принцип ресурсного забезпечення. Щодо професійних функцій викладача ВНЗ, то його дидактична система як основа ресурсного забезпечення навчального процесу являє собою сукупність документів і дидактичних матеріалів, за допомогою яких викладач навчає, розвиває і виховує студентів на аудиторних та позааудиторних заняттях. Дидактична система викладача включає в себе стандарт освіти, навчальну програму, календарні і тематичні плани, конспекти занять, плани виховної роботи, навчально-методичні посібники, наочні засоби тощо.

2. Методи навчання

Згідно з діяльнісною концепцією проектування навчального процесу, під методами навчання (МН) розуміють способи діяльності викладача, що організують навчальну діяльність студента, ведуть до засвоєння знань і вмінь та особистісного розвитку.

Таким чином, методи навчання поділяються на методи пояснення, відпрацювання і контролю. Далі методи визначаються за характером пізнавальної діяльності студентів і можуть бути поділені на репродуктивні і продуктивні. До перших належить метод повідомлення «готового» знання шляхом інформативного викладу, проблемного викладу змісту матеріалу і дедуктивного виведення, до других – метод пояснення шляхом організації евристичного пошуку, який частково скеровується викладачем.

Метод повідомлення готового знання шляхом інформативного викладу полягає у викладі викладачем змісту знань і дій в усному або письмовому повідомленні. Робиться це на основі раніше здобутих предметних знань і пізнавальних умінь розрізняти й ототожнювати при порівнянні характеристики об'єктів і дій, здійснювати узагальнення, підведення під поняття та ін.

Метод повідомлення готового знання шляхом проблемного повідомлення відрізняється від попереднього тим, що викладач робить повідомлення як відповідь на заздалегідь поставлені ним самим запитання за змістом, що розкривається. Студент у цьому разі може працювати більш активно, оскільки після постановки запитання можуть виникнути самостійні міркування і спроба відповісти на запитання до і в процесі відповіді, що дається викладачем.

Метод повідомлення готового знання шляхом дедуктивного виведення полягає в тому, що викладач повідомляє студентам деякі загальні положення, підстави, пояснювальні принципи і пропонує студентам самим вивести з них більш конкретні знання про об'єкти і дії різних рівнів конкретності.

Предмет навчальної дисципліни передбачає здійснення таких основних методів навчання:

➤ **лекційні заняття**, в процесі яких пояснюють кожну тему, основні питання тієї чи іншої теми, питання, які носять проблемний характер і є предметом наукової дискусії. Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (потоксом), яке проводиться провідними викладачами-лекторами (професорами і доцентами вищого навчального закладу, а також провідними науковцями або спеціалістами, запрошеними для читання лекції), на якому викла-

даються основні положення досліджуваної дисципліни, її теоретичні проблеми, новітні наукові досягнення в конкретній сфері. Лекційні заняття не орієнтовані на дублювання підручників і навчальних посібників. Академічна лекція, як правило, проводиться у формі публічного виступу викладача, у процесі якого здійснюється передача певної інформації. Однак лекція – це не монолог, а творче спілкування, взаємодія оратора і аудиторії. Тому студент повинен сприймати лекції й бути активним під час її читання. Лекції спрямовані на забезпечення студентів систематизованим і структурованим науковим і навчальним матеріалом з основних розділів, тем з метою формування у слухачів правового світогляду, стимулювання відповідних практичних дій через мотивацію та активізацію навчально-пошукової діяльності студентів, ознайомлення з методикою застосування дійових форм організації навчання;

➤ **конспектування** та відповідне опрацювання студентами попередньо запропонованих питань, в основі яких є важливі правові пам'ятки, джерела, монографічні дослідження, з наступним обговоренням їх у формі колоквиуму. Сприйняття і конспектування матеріалу полягає у засвоєнні матеріалу і його короткого запису. При конспектуванні необхідно переосмислити отриману інформацію, виділити основну думку і стисло її викласти;

➤ **практичні заняття.** На практичних заняттях під керівництвом викладача в умовах роботи в малих групах має відбуватися закріплення, систематизація та узагальнення теоретичних знань, що були отримані студентами під час лекційних занять, додаткової роботи над теоретичним матеріалом, а також – формування та розвиток умінь і навичок практичної діяльності; вагоме місце у викладанні дисципліни відводиться активним, інтерактивним, екстрактивним методам навчання; дискусіям тощо;

➤ **самостійна робота.** Самостійна робота з вивчення проблематики дисципліни будується на методичній базі, засвоєній студентами на попередніх роках навчання, з додаванням нових складових, що враховують потреби підготовки магістрів. Передбачається, що впродовж навчання студенти повинні засвоїти знання, вміння та навички виконання **таких видів самостійної позааудиторної роботи:**

- конспектування першоджерел з виділенням ключових проблем теми;
- підготовка та оформлення матеріалів для участі у дискусії та інших інтерактивних формах проведення навчальних занять;

- підготовка презентації власноруч відібраного навчального матеріалу з однієї з ключових проблем теми;
- написання рецензії на статтю чи наукове повідомлення;
- розв'язання тестів різних груп складності;
- пошуки відповідей на домашні завдання з конкретної тематики та відповідне оформлення матеріалу;
- написання есе на задану тематику;
- розробка індивідуального науково-дослідного проєкту тощо.

На курсі магістерської програми від студентів вимагаються знання, вміння та навички для самостійної роботи підвищеної складності з використанням таких процедур: оволодіння технологією розробки, організації і проведення соціальних досліджень з найактуальніших проблем сьогодення; здійснення порівняльного аналізу даних, що репрезентують українські реалії та інші країни чи регіони; коректне в науковому плані зіставлення точок зору різних авторів; формулювання власної дослідницької позиції з наведенням аргументів на її користь і т. ін. Студенти повинні вільно орієнтуватися у структурі навчальної дисципліни, чітко уявляти співвідношення методології, теорії та методів дослідження, обирати адекватні поставленій меті методи емпіричного дослідження; здійснювати міждисциплінарний пошук, обирати для власних досліджень ті теорії та принципи положення з праць зарубіжних авторів, які методично доцільно використовувати на українському ґрунті. З урахуванням наведеного викладач формулює завдання для самостійної роботи, які, з одного боку, враховують досягнутий студентом рівень, а з другого – розвивають закладені раніше знання, вміння та навички, виводять їх на якісно вищий рівень.

У вивченні курсу «Інновації у вищій освіті: актуальні аспекти» передбачається опанування студентами різних видів самостійної роботи, що охоплюють такі **типи навчальних занять**:

- виконання завдань з різних видів самостійної роботи;
- самостійна робота з теоретичним матеріалом – йдеться про позааудиторне опрацювання теоретичного матеріалу та представлення результатів самостійної роботи в письмовому вигляді, зокрема:
  - написання реферату за заданою проблематикою;
  - аналітичний розгляд наукової публікації;
  - аналіз конкретної ситуації та підготовка аналітичної записки;
  - практикум з навчальної дисципліни з використанням програмного забезпечення;

– виконання завдань у рамках дослідницьких проєктів;
• самостійна робота з підготовки до практичних занять і закріплення їх результатів. Передбачає письмове, позааудиторне виконання навчальних занять з метою підготовки до застосування отриманих знань під час практичного заняття;

➤ самостійне письмове виконання кожним студентом творчих завдань (есе), в яких належить засвідчити здатність використання основних методів наукового пізнання, актуальних для предмету навчальної дисципліни, креативність мислення;

➤ індивідуально-консультативна робота. Це досить важлива форма навчання, призначена для організації та перевірки ефективності самостійної роботи студентів, оцінювання її результатів. Вона передбачає проведення різного роду консультацій. За змістом консультації можуть бути проблемними, оглядовими, методичними; за призначенням – передсемінарськими; передекзаменаційними, професійними; за формою – груповими, міжгруповими, індивідуальними. Індивідуально-консультативна робота дає можливість вивчити й узагальнити досвід тих слухачів, які успішно навчаються, а також установити причини низької успішності окремих студентів і надати їм допомогу;

➤ модульні контрольні роботи представлені двома складовими:

- а) теоретичні питання;
- б) тестові завдання.

У процесі викладання дисципліни слід враховувати такі фактори, сформовані у Національні стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року:

- зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини учнівської та студентської молоді;
- недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- невідпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження;
- недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти;
- повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;

- відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності.

У сучасних умовах інтегрування національної системи вищої освіти у європейський та світовий освітні простори слід також враховувати, що:

- зросте конкуренція з боку носіїв знань (Інтернет, корпоративні освітні системи, бізнес-організації), що можуть придбати послуги провідних викладачів;
- змінюватиметься форма викладацької праці, яку виконуватимуть різні учасники освітнього ринку;
- зазнає змін роль викладача вищого навчального закладу;
- відбуватиметься орієнтація слухача на активне засвоєння способів пізнавальної діяльності, натомість для викладача важливим має стати чітка спрямованість процесу навчання на особистість студента, адаптація освітнього процесу до вимог і потреб особистості.
- поряд із явищем масовості суттєвих змін зазнає якість освіти, зокрема її безперервність.

Останнім часом в Україні у повсякденному житті студентів з'явилося поняття **модульне навчання**, спрямоване на інтенсифікацію навчально-виховного процесу за рахунок більш ефективного використання розумового потенціалу студентів.

Навчальний модуль – це цілісна функціональна одиниця, що оптимізує психо-соціальний розвиток студента і викладача. Психолого-дидактичними засобами реалізації навчального модуля є педагогічно адаптована система понять у вигляді системи знань, духовних цінностей. Головним завданням викладача при цьому є: організувати студентів для самостійної пізнавальної діяльності, в результаті чого має відбуватися суб'єктивне відкриття.

Отже, модульно-розвивальний тип навчання, який утвердився у багатьох ВНЗ України, увібравши в себе кращі надбання теорії і практики навчання, якнайповніше відповідає завданням сучасної вищої школи – забезпечити інтелектуальний розвиток особистості, сформувати її морально-духовні цінності.

Слід відзначити, що вибір оптимальних варіантів навчального процесу передбачає у діях педагога дотримання певних етапів, зокрема:

- чітке формулювання дидактичних завдань відповідно до певних форм організації навчання;
- вибір і конкретизацію змісту навчання;

- вибір найбільш доцільних форм організації навчання;
- визначення доцільних методів та засобів навчання;
- забезпечення планування навчального процесу;
- створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов для навчального процесу;
- забезпечення керівництва навчальним процесом на достатньому науковому рівні;
- аналіз результатів навчальної діяльності з метою її коригування у перспективі.

У той же час для забезпечення інтенсивності навчального процесу необхідно враховувати низку факторів, серед яких науковцями виокремлюються:

- **організація** навчального процесу на достатньому науковому рівні з погляду розуміння сутності навчання, його рушійної сили, логіки навчання;
- **забезпечення** високого рівня психолого-педагогічної підготовки фахівців;
- **оптимальність** змісту навчального матеріалу з погляду його доступності щодо вікових та індивідуальних можливостей студентів;
- **демократизація** організації навчальної діяльності;
- **широке** використання технічних засобів навчання;
- **володіння** викладачем педагогічною технологією і технікою.

Відомо, що засоби навчання – великий обсяг навчального обладнання, яке використовується у системі пізнавальної діяльності. Слід зазначити, що **за джерелом знань** методи навчання поділяються на три групи:

- **словесні**: розповідь, пояснення, бесіда, лекція, інструктаж;
- **наочні**: ілюстрація, демонстрація, спостереження;
- **практичні**: лабораторна робота, практична робота, вправи.

За характером логіки пізнання можна виділити такі види методів навчання:

– **аналітичний метод** – передбачає мислитель не або практичне розкладення цілого на частини з метою виокремлення суттєвих ознак цих частин;

– **метод синтезу** – передбачає теоретичне або практичне поєднання видалених аналізом елементів чи властивостей предметів, явищ в одне ціле;

– **аналітико-синтетичний метод** – поєднує метод аналізу і синтезу;

– **індуктивний метод** передбачає вивчення предметів, явищ від одиничного до загального;

– **дедуктивний метод** – передбачає вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного;

– **індуктивно-дедуктивний метод** – поєднання методу індукції і дедукції.

При викладанні предмета надзвичайно важливо враховувати також:

➤ **проблемний виклад** – передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу студента у виокремленні та «прийнятті» проблемної задачі, використання словесних методів для активізації розумової діяльності;

➤ **дослідний метод** – спрямований на залучення студентів до самостійного розв’язання пізнавальної задачі з використанням необхідного обладнання;

➤ **частково-пошуковий метод** – спрямований на залучення студентів до пошуків шляхів, прийомів і засобів розв’язання пізнавальної задачі.

Відомо, що **психіка людини** є результатом прояву вищої нервової діяльності. Наявність високоорганізованої психіки – основна ознака, яка вирізняє людину серед інших живих істот.

Психіка вимагає інформації про навколишній світ, щоб жити. Це – інстинкт пізнання. Потреба знати закладена в людині спадково і є однією з основних людських потреб. Ця потреба вироблена і закріплена в мозку людини в результаті довгого еволюційного відбору: в боротьбі за існування виживали лише ті живі організми, які могли адекватно реагувати на зовнішні подразники і передавати набуті навички своєму потомству, використовуючи пізнавальні психічні процеси, до яких відносяться:

- **увага** – психічний процес фіксації акту окремої взаємодії людини з оточуючим середовищем;
- **сприймання** – створення духовного образу предмета, з яким взаємодіє психіка індивіда;
- **пам’ять** – фіксація у свідомості людини образів, предметів, явищ, подій, з якими ця людина взаємодіє;
- **мислення** – логічні операції з тими образами об’єктів, явищ і подій, які є в пам’яті;
- **мовлення** – засіб, з допомогою якого можна висловлювати свої думки;
- **уявлення** – образ сприйнятого раніше предмета, явища чи події;

- **інтуїція** – здатність отримувати істину безпосередньо, без обґрунтування за допомоги доказів.

Емоційно-вольові процеси:

- **воля** – здатність до вибору діяльності і внутрішнє зусилля, необхідне для її здійснення;
- **почуття** – вид переживань, що мають виражений предметний характер і відносну стійкість;
- **емоція** – форма прояву почуттів.

Важливими властивостями, які впливають на психічні процеси, також є:

- здібності;
- темперамент;
- характер.

Досвідчені викладачі-педагоги при вивченні навчальної дисципліни вміло використовують комплексність психологічних особливостей студентів, зокрема і фактори, що визначають продуктивність пам'яті, серед яких:

- **суб'єктивні:** тип запам'ятовування, попередній досвід, установка, інтерес, стан організму;
- **об'єктивні:** кількість матеріалу, зовнішнє середовище, характер матеріалу (осмисленість, зв'язаність, зрозумілість, наочність, ритмічність).

Існують люди з унікальними характеристиками пам'яті (Наполеон, академік Йоффе, шахіст Альохін).

Розрізняють такі головні **процеси пам'яті:**

– **запам'ятовування** – це утворення й закріплення тимчасових нервових зв'язків. Чим складніший матеріал, тим складніші й ті тимчасові зв'язки, які утворюються, підґрунтя запам'ятовування;

– **зберігання** – полягає у ступені збереження обсягу і змісту інформації впродовж тривалого часу. Для збереження потрібне періодичне повторення;

– **відтворення** – є показником міцності запам'ятовування й водночас наслідком цього процесу. Причиною для відтворення є активація раніше утворених тимчасових нервових зв'язків у корі великих півкуль головного мозку;

– **забування** – втрачається чіткість запам'ятованого, зменшується його обсяг, виникають помилки у відтворенні, воно стає неможливим і, нарешті, унеможлиблюється впізнання.

Виділяють такі види мислення:

Наочно-дійове мислення – розв'язання завдання безпосередньо включається в саму діяльність. Особливо потрібне воно

в тих випадках, коли найбільш ефективно розв'язання завдання можливе саме в процесі практичної діяльності.

Наочно-образне мислення виявляється у тому, що людина оперує образами предметів і явищ, аналізуючи, порівнюючи чи узагальнюючи у них істотні ознаки. Воно наявне і у вищих тварин. В образі може бути зафіксовано одночасне бачення предмета з кількох точок зору. Важлива особливість образного мислення – встановлення незвичних, неймовірних поєднань предметів та їх властивостей.

Словесно-логічне мислення – відбувається у словесній формі за допомогою понять. Саме цей різновид мислення дає змогу виявляти загальні закономірності природи і суспільства, на рівні найвищих узагальнень розв'язувати завдання, будувати наукові теорії і гіпотези.

На підставі міри новизни та оригінальності виділяють **творче і відтворююче мислення** (продуктивне і репродуктивне). Багато завдань розв'язуються шляхом застосування правил, тоді ми маємо справу із **відтворюючим** мисленням. **Творче мислення** (або **власне мислення**) вважається найціннішою формою мислення.

Відповідно до міри розгорнутості процесу мислення виділяють **дискурсивне** та **інтуїтивне** мислення.

Реалістичне мислення спрямоване на зовнішній світ, регулюється логічними законами. **Аутистичне (егоцентричне)** пов'язане з реалізацією бажань людини (видає бажане за дійсне), для нього характерна неможливість прийняти думку іншої людини.

У сучасній прикладній психології велику увагу приділяють вивченню індивідуальних особливостей мислення. Розглянемо найважливіші характеристики мислення:

- **швидкість** – темп мислення, пов'язаний з інтенсивністю розумової діяльності та у деякій мірі з темпераментом;
- **діапазон** – сфера поширення думки;
- **самостійність** – незалежність власної думки;
- **критичність** – об'єктивна оцінка своїх думок;
- **глибина** – здатність аналізувати, порівнювати, знаходити суттєве;
- **гнучкість** – пластичність, спонтанність мислення;
- **допитливість** – потреба завжди шукати найкраще рішення.

У розумових діях можна виокремити їх **головні складові елементи** або процеси – **розумові операції**: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, класифікація та узагальнення.

Аналіз – розчленування предметів і явищ у свідомості, виокремлення в них їх частин, аспектів, елементів, ознак і властивостей.

Синтез – це мисленнєва операція об'єднання окремих частин, аспектів, елементів, ознак і властивостей об'єктів у єдине, якісно нове ціле.

Порівняння – це встановлення подібності й відмінності між предметами та явищами.

Абстрагування – це уявне відокремлення одних ознак і властивостей предметів від інших їхніх рис і від самих предметів і явищ, яким вони властиві.

Узагальнення – виявляється в мисленнєвому об'єднанні предметів і явищ у групи за істотними ознаками, виокремленими в результаті абстрагування.

Класифікація – це групування об'єктів за видовими, родовими та іншими ознаками.

Систематизація – це упорядкування знань на підставі гранично широких спільних ознак груп об'єктів.

3. Методи оцінювання та контролю знань

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає такі види контролю:

1) поточний контроль, який здійснюється у ході:

- проведення лекційних занять;
- виконання модульної письмової контрольної;
- виконання кожним із студентів індивідуального науково-дослідного творчого завдання за тематикою змістового модуля;
- проведення консультацій та відпрацювань;

2) підсумковий контроль, який здійснюється у ході проведення іспиту для магістрів.

4. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінка знань, умінь та практичних навичок студентів з навчальної дисципліни здійснюється за двома складовими:

- до 70 балів оцінювання результатів кожного змістового модуля;

- до 30 балів студент отримує безпосередньо при поточному оцінюванні на практичних заняттях та індивідуальну роботу.

Порядок розподілу 30 балів:

1. За роботу на кожній парі студент може отримати від 1 до 20 балів: оцінка «відмінно» – 5 балів, «добре» – 4 бали, «задовільно» – 3 бали. За оцінку «незадовільно» та кожну пропущену пару – (- 0,5 бали), якщо пропущену пару відпрацьовано – 0 балів.

2. Виконання індивідуального завдання – 5 балів.

Оцінки «відмінно» заслуговує відповідь студента, що виявляє бездоганні знання теоретичного курсу в повному обсязі, розуміння напрямів і методів прикладного застосування теоретичного матеріалу, вміння обирати методи дослідження залежно від його проблематики, вміння розробляти інструментарій дослідження, чітке розуміння процедур кожного методу; при цьому також враховується його активність на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях, виконання передбаченого програмою обсягу самостійної роботи.

Оцінки «добре» заслуговує відповідь студента, який розкрив на всі питання екзаменаційного білету, виявляючи при цьому знання теоретичного курсу в повному обсязі, вміння обирати методи дослідження та розробляти інструментарій, здатність уявляти процедури кожного методу; при цьому також враховуються його активність на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях, виконання передбаченого програмою обсягу самостійної роботи.

Оцінки «задовільно» заслуговує відповідь, яка виявляє знання теоретичного курсу в неповному обсязі та уявлення щодо процедур дослідження і розробки інструментарію, але містить неточності, помилки, неповноту аргументації; при цьому також враховується його активність на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях, виконання передбаченого програмою обсягу самостійної роботи.

Оцінки «незадовільно» заслуговує відповідь студента, яка виявляє незнання навчального матеріалу в межах програми навчального курсу та нездатність розробляти інструментарій і застосовувати процедури дослідження; при цьому також враховується його активність на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях, виконання передбаченого програмою обсягу самостійної роботи.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни здійснюється на підставі нормативно-методичних документів Міністерства освіти і науки України та методичних матеріалів кафедри, які включають:

- навчальний план дисципліни, з конкретизацією її структури відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання;
- робочу навчальну програму дисципліни з деталізацією змісту кожної з тем, що є складовими змістового модуля і становлять предмет дисципліни;
- перелік контрольних питань за кожним із змістових модулів навчальної дисципліни, які виносяться на підсумкову (іспит) форму контролю;

- нормативні джерела, визначені у списку рекомендованої літератури;
- підручники та навчальні посібники, визначені у списку рекомендованої літератури;
- наукову літературу (монографії, наукові статті, збірники наукових праць), визначену у списку рекомендованої літератури;
- інформаційні ресурси (інтернет-сайти наукових установ; онлайн версії наукових журналів; нормативні бази).

Методичні рекомендації щодо системи оцінювання знань студентів, які навчаються за кредитно-модульною системою

1. Загальні положення

Оцінювання знань та визначення рейтингу студентів є складовою кредитно-модульної системи організації навчального процесу та визначає особливості організації навчального процесу в умовах упровадження ідей Болонського процесу.

Основними завданнями кредитно-модульної системи є:

➤ підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів за рахунок проведення протягом семестру модульних і семестрових контролів та використання 100-бальної шкали для оцінювання інтегрованих знань студентів із кожного модуля;

➤ підвищення якості підготовки і конкурентоспроможності фахівців за рахунок стимулювання самостійної та систематичної роботи студентів упродовж навчального семестру, встановлення постійного зворотного зв'язку з кожним студентом та своєчасного коригування його навчальної діяльності;

➤ підвищення мобільності студентів завдяки використанню кредитів ECTS для вимірювання обсягу модулів освітньо-професійної програми студента та шкали ECTS для оцінювання знань студентів;

➤ забезпечення індивідуально орієнтованої організації навчального процесу;

➤ розвиток у студентів інтересу та підвищення мотивації до навчання, запровадження здорової конкуренції у навчанні, виявлення і розвиток творчих здібностей студентів за рахунок систематичного контролю знань та накопичення студентом балів за навчально-наукову діяльність; можливість поглиблення та закріплення знань складанням як модульних, так і екзаменаційного контролів; використання семестрових рейтингових оцінок

як підстави для визначення розміру стипендії студентів, призначення іменних стипендій та надання студентам додаткових заохочень (премій, матеріальних допомог, здешевлення путівок у спортивно-оздоровчі табори Університету тощо) за рахунок 10% стипендіального фонду; використання рейтингу студента як підстави для пріоритету у переході із однієї бакалаврської програми на іншу (споріднену), під час конкурсного відбору на освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр» та вибору спеціальності і спеціалізації; першочергового скерування в аспірантуру, на навчання або на практику за кордон, на роботу у престижні підприємства, організації та установи; пріоритету в отриманні путівок для оздоровлення в канікулярний період та вибір кімнати в гуртожитку тощо.

2. Організація модульного контролю

1. Оцінювання знань студентів з кожної навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів модульних та підсумкового (іспит, залік) контролів.

2. Упродовж семестру з усіх навчальних дисциплін, передбачених навчальним планом, проводяться модульні контролі, обов'язкові для всіх студентів. Кількість модульних контролів залежить від обсягу навчальної дисципліни: до 36 аудиторних годин – проводиться один модульний контроль, понад 36 аудиторних годин – не менше двох (відповідно до робочої програми дисципліни).

3. Поділ навчального матеріалу на модулі (змістові модулі), перелік контрольних завдань з кожного змістового модуля, критерії оцінювання контрольного завдання визначається робочою програмою дисципліни.

4. Для проведення модульного контролю викладач готує варіанти однакових або рівноважних завдань. Письмовий компонент є обов'язковим та проводиться шляхом виконання контрольних завдань. Кафедра може визначити дисципліни, модульні контрольні завдання з яких проводитимуться у формі комп'ютерного тестування.

5. Викладач за два тижні до проведення модульного контролю знайомить студентів із переліком контрольних завдань та критеріями їх оцінювання.

6. При визначенні модульної оцінки враховуються результати поточного контролю під час лабораторних, практичних, семінарських занять, колоквиумів, контрольних робіт, самостійної та

індивідуальної роботи. Кожний модульний контроль оцінюється максимально в 100 балів. Співвідношення балів за поточну успішність та за результат виконання модульної роботи визначається робочою програмою дисципліни. На виконання письмового компонента модульного контролю відводяться дві академічні години.

7. До модульного контролю допускаються всі студенти.

Модульний контроль:

- виконання контрольних завдань здійснюється студентом індивідуально. Студент може звернутися до викладача за поясненням змісту контрольного завдання. Під час проведення модульного контролю дозволяється користуватися довідковими матеріалами, які визначені кафедрою. Студентам забороняється в будь-якій формі обмінюватися інформацією та користуватися недозволеними матеріалами. При порушенні студентом установлених правил проходження модульного контролю, викладач відсторонює його від виконання роботи, робить на ній відповідний запис і оцінює нулем балів. Результати контрольного заходу студента, який не з'явився на нього, також оцінюються нулем балів;

- результати перевірки письмових контрольних завдань доводяться до відома студентів не пізніше, ніж через три робочі дні після їх виконання. Студент, який не погоджується з оцінкою, має право звернутися до викладача і отримати ґрунтовне пояснення. У разі незгоди з рішенням викладача студент має право звернутися з письмовою апеляцією до завідувача кафедри не пізніше, ніж на наступний робочий день після оголошення результатів. Викладач і завідувач кафедри у присутності декана факультету та студента протягом трьох днів повинні розглянути апеляцію прийняти остаточне рішення. У результаті апеляції оцінка студента не може бути знижена;

- студент, який з поважної причини не з'явився на модульний контроль, за дозволом декана може скласти його у визначений деканатом термін;

- студент, який за результатами модульного контролю отримав оцінку «F» (0-34 бали), повинен перескласти цей модуль до проведення підсумкового (семестрового) контролю, згідно із затвердженим деканатом графіком або під час чергування викладачів на кафедрі;

- рейтингова оцінка з навчальної дисципліни визначається як середнє арифметичне усіх модульних контролів та виставляється за 100-бальною шкалою, шкалою ЄКТС та національною шкалою. Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання у оцінки за на-

ціональною шкалою та шкалою ЄКТС здійснюється в порядку, зазначеному на с. _____

- якщо середнє арифметичне усіх модульних контролів перевищує 70 балів при тому, що один з них був оцінений на незадовільну оцінку (0-59 балів), то рейтинг студента визначатиметься 59-ма балами;

- якщо з навчальної дисципліни проводиться один модульний контроль, то його результат є одночасно рейтинговою оцінкою;

- методика оцінювання успішності студентів залежить від виду навчальної дисципліни: а) суто лекційний курс; б) лекційно-практичний, лекційно-лабораторний або лекційно-семінарський курс; в) практичний або лабораторний курс. При цьому слід керуватися такими рекомендаціями: – із суто лекційних дисциплін 50% балів оцінки модульного контролю складає результат письмової контрольної роботи, а решту 50% – сумарна оцінка за реферати з теоретичних проблем дисципліни та інші види індивідуальних завдань; – із лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін 50% балів оцінки модульного контролю виставляє лектор на підставі результатів перевірки рівня засвоєння теоретичного матеріалу дисципліни (теоретичний компонент оцінки). Теоретичний компонент оцінки складається з сумарних результатів контрольної роботи, рефератів та інших видів індивідуальних завдань. 50% балів (практичний компонент) виставляє викладач, який веде практичні, лабораторні або семінарські заняття. Практичний компонент оцінки модульного контролю лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін складається із результату контрольної роботи, поточної успішності, усних та письмових відповідей під час занять, оцінки письмових домашніх завдань, виконання та захисту лабораторних робіт; – із суто практичних або лабораторних курсів 50% оцінки модульного контролю становить результат письмової (тестової) контрольної роботи, 30% – поточна успішність, 20% – інші форми контролю практичних навичок.

3. Організація підсумкового (семестрового) контролю

1. Підсумковий (семестровий) контроль проводиться відповідно до графіка навчального процесу та розкладу заліково-екзаменаційної сесії, затверджених у встановленому порядку.

2. Підсумковий (семестровий) контроль проводиться з усіх навчальних дисциплін, передбачених навчальним планом, у таких формах: залік, диференційований залік, екзамен, захист дипломної роботи. Кафедра може визначити дисципліни, підсумковий контроль з яких проводиться лише у формі комп'ютерного тестування.

3. Підсумковий контроль у формі семестрового екзамену проводиться за навчальним матеріалом, визначеним робочою навчальною програмою дисципліни в повному обсязі за семестр. Для проведення семестрового екзамену лектор готує варіанти однакових (рівноважних) завдань (білети), які повинні охоплювати навчальний матеріал з даної дисципліни за семестр. Структура завдання, критерії оцінювання відповідей затверджуються на засіданні відповідної кафедри.

4. Підсумковий контроль у формі семестрового диференційованого або звичайного заліку проводиться за навчальним матеріалом, визначеним робочою навчальною програмою дисципліни в повному обсязі за семестр. Для проведення семестрового заліку викладач готує перелік питань та практичних завдань, які повинні охоплювати навчальний матеріал з даної дисципліни за семестр. Перелік питань та практичних завдань, критерії оцінювання відповідей затверджуються на засіданні відповідної кафедри.

5. Завдання, що виносяться на підсумковий контроль, та критерії оцінювання результатів успішності студентів при його проведенні доводяться до відома студентів на початку кожного семестру.

6. До підсумкового контролю з навчальної дисципліни не допускаються студенти, які не виконали умови договору про навчання та усіх видів обов'язкових робіт (лабораторних, практичних, рефератів тощо), передбачених робочою програмою, а також за результатами хоча б одного з модульних контролів набрали менше 35 балів. Відповідальний працівник деканату у відомості проти прізвища такого студента робить позначку «не допущений».

7. Студенти, які не були допущені до складання заліку чи іспиту, допускаються до їх перескладання тільки у разі відпрацювання ними у канікулярний період необхідних видів обов'язкових видів робіт.

8. У разі одержання незадовільної оцінки при підсумковому контролі студент не позбавляється права продовжувати складати екзамени (заліки), захищати курсові роботи у терміни, встановлені графіком.

9. Якщо рейтингова оцінка становить не менше 60 балів, то за згодою студента вона може бути зарахована як підсумкова семе-

строва оцінка з навчальної дисципліни. У протилежному випадку, або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає екзамен (залік).

10. Студентам можуть встановлюватися індивідуальні терміни складання заліків та екзаменів.

11. В окремих випадках, підтверджених відповідними документами, студенту може бути надане право дострокового складання екзаменів (заліків). Підставою для складання семестрового контролю за індивідуальним графіком або дострокового підсумкового контролю є:

- вагітність та пологи;
- виїзд за кордон або межі регіону для навчання, роботи чи стажування на тривалій термін;
- тривале лікування;
- призов на строкову військову службу.

12. Студент, який має документально підтвержене право на дострокове складання заліково-екзаменаційної сесії, подає заяву декану факультету, на підставі якої готується розпорядження декана.

13. Студенти, які під час підсумкового контролю отримали оцінку «незадовільно», мають право на два перескладання: перший раз – викладачу, другий (у разі незадовільної оцінки при першому перескладанні) – комісії. Комісія створюється завідувачем кафедри. До складу комісії обов'язково входять викладач та завідувач кафедри. Екзаменаційна оцінка, виставлена комісією, є остаточною.

4. Практика студентів

• Вимоги щодо оцінювання навчальних, виробничих, педагогічних, переддипломних практик визначаються програмою практики, яка розробляється відповідною кафедрою і затверджується методичною комісією факультету.

• Навчальна, виробнича, переддипломна практика оцінюється максимум 100 балів. Критерії оцінювання відповідають завданням практики, відображаються у відповідній програмі і доводяться до відома студентів перед її початком.

• Захист практики відбувається на засіданні комісії із захисту практики не пізніше 2-х тижнів після її завершення.

5. Виконання документального оформлення результатів модульного та підсумкового контролів

А. Модульний контроль

➤ Лектор перед початком відповідного контрольного тижня отримує у деканаті відомість для проведення модульних контролів і зобов'язаний здати її заповненою у деканат не пізніше ніж через два робочі дні після дати проведення модульного контролю.

➤ Результати кожного з модульних контролів лектор записує у відомість для модульних контролів. Оцінка, менша за сто балів, записується двома цифрами: 09, 43 тощо. Лектор зобов'язаний заповнювати відомість чітко, виправлення не допускаються.

➤ Якщо внаслідок апеляції оцінка з контрольного завдання і відповідно модульна оцінка збільшується, то змінені оцінки фіксуються в апеляційному талоні (додаткова відомість), який зберігається разом з основною відомістю в деканаті.

➤ Письмові відповіді студентів на завдання модульних контролів зберігаються на відповідних кафедрах до закінчення наступного семестру.

➤ Студентам, які не з'явилися на модульний контроль, у графі «Рейтингова оцінка» викладач записує «не з'явився» (скорочено «н/з»).

Б. Підсумковий контроль

➤ Викладач отримує в деканаті відомість обліку успішності перед початком підсумкового контролю (семестрового екзамену, заліку) та особисто повертає її у деканат не пізніше наступного робочого дня після проведення підсумкового контролю з даної дисципліни. До відомості вносять прізвища всіх студентів академгрупи.

➤ Оцінка підсумкового контролю – це оцінка за 100-бальною шкалою, отримана студентом при складанні екзамену (заліку). У цьому випадку вона є також семестровою предметною оцінкою. Семестрові предметні оцінки за 100-бальною та національною шкалою викладач записує у відомість обліку успішності та залікової книжки студента. Причому до залікової книжки вноситься лише позитивний результат підсумкового контролю (50 і більше балів за 100-бальною шкалою та оцінка за розширеною національною шкалою).

➤ Якщо студент не допущений кафедрою до складання підсумкового контролю, то працівник деканату у відомості обліку успішності записує «не допущений» (скорочено «н/д»). Якщо студент, будучи допущеним до підсумкового контролю, не з'явився на

екзамен (залік) у визначений час, то у відомості викладач записує «не з'явився» (скорочено «н/з»).

Методичні рекомендації сформульовані на основі:

1. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (наказ МОН України від 02.06.1993 №161);

2. Положення про порядок проведення, відрахування та поновлення студентів вищих навчальних закладів освіти (наказ МОН від 15.07.1996 р. №245);

3. Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців України (наказ МОН від 23.01.2004 р. №48);

4. Наказу МОН України від 20.10.2004 р. №812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»;

5. Наказу МОН України від 30.12.2005 р. № 774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»;

6. Методичних рекомендацій щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових документів у вищих навчальних закладах (лист МОН України від 26.02.2010 р. №1/9-119.)

Додатки

Додаток А

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

**Апеляційний талон
до відомості обліку успішності № ____
результатів модульного контролю знань студентів**

Факультет _____ Курс _____ Група _____
Навчальний рік _____ Семестр _____ Денна форма навчання _____
Напрямок (спеціальність) _____
Дисципліна _____
Дата проведення _____
модульного контролю №1 _____
модульного контролю №2 _____
Форма підсумкового контролю _____ Кількість годин _____ Кредити _____
ПІБ викладачів _____

№ з/п	ПІБ студента	Модульний контроль _____			Коротке обґрунтування зміни балу	Підписи членів комісії
		Оцінка у балах				
		Модульна робота/тестування	Поточне оцінювання	Всього за модуль		

Декан факультету _____ / _____
(підпис) (ПІБ)

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Інститут, факультет, відділення _____
Напрямок підготовки (спеціальність) _____
Курс _____ Група _____
20__-20__ навчальний рік

ВІДОМІСТЬ ОБЛІКУ УСПІШНОСТІ № _____

«__» _____ 20__ року

з _____
(назва навчальної дисципліни)

за _____ навчальний семестр.

Форма семестрового контролю _____ Загальна кількість годин _____
(екзамен, залік)

Викладач _____
(вчене звання, прізвище та ініціали викладача, який виставляє підсумкову оцінку)

Викладач _____
(вчене звання, прізвище та ініціали викладача, який здійснював поточний контроль)

№ з/п	Прізвище та ініціали студента	№ індивідуального навчального плану	Оцінка				Дата	Підпис викладача
			за національною шкалою	кількість балів за 100 бальною шкалою	ECTS			
1	2	3	4	5	6	7	8	

**Директор інституту,
декан факультету,
завідувач відділення**

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м.Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
Е – mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Керівникам закладів вищої
освіти

Щодо рекомендацій
з навчально-методичного забезпечення

Міністерство освіти і науки України надсилає для практичного використання Рекомендації з навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти та Рекомендації до структури та змісту робочої програми навчальної дисципліни.

Додатки: на 6 арк.

Заступник Міністра

Ю. М. Рашкевич

Лисенко І.Е.
481-32-18

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№1/9-434 від 09.07.2018

Додаток 1
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 09.07.2018 № 1/9-434

**Рекомендації з навчально-методичного забезпечення навчальних
дисциплін у закладах вищої освіти**

1. Вступ

Висування необґрунтовано надмірних вимог до змісту та обсягу навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін призводить до нерационального використання людських, фінансових та інших ресурсів, які доцільно спрямовувати на індивідуальну роботу із здобувачами освіти, вирішення питань розвитку закладу вищої освіти, виконання наукових та освітніх проектів, міжнародну співпрацю тощо.

Зміст дисциплін та їх вимоги до результатів навчання не завжди узгоджуються з вимогами відповідних освітніх програм, потребами здобувачів вищої освіти та ринку праці. Крім того, критерії оцінювання не завжди відповідають очікуваним результатам навчання з дисципліни, часто спрямовані лише на запам'ятовування інформації, а не на оцінювання здатності здобувачів вищої освіти використовувати ці знання у практичних ситуаціях. Іноді встановлені критерії оцінювання (відвідування занять, кількість виступів на семінарах тощо) взагалі не пов'язані з очікуваними результатами навчання.

В окремих випадках навчально-методичне забезпечення дисциплін повністю або частково є недоступним для здобувачів освіти та інших учасників освітнього процесу.

2. Документи і форми навчально-методичного забезпечення

Відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», заклади вищої освіти мають право самостійно вирішувати питання складу та змісту навчально-методичного забезпечення освітнього процесу з урахуванням вимог законодавства. При цьому варто враховувати специфіку закладу вищої освіти, галузі знань та/або спеціальності, конкретної освітньої програми та ін.

Основним документом навчально-методичного забезпечення дисципліни, передбаченим освітнім законодавством, є робоча програма навчальної дисципліни, вимоги до змісту якої встановлені п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності (програма навчальної дисципліни, заплановані результати навчання, порядок оцінювання результатів навчання, рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті). Програма навчальної дисципліни, передбачена п. 12 ч. 3 ст. 34 та ч. 7 ст. 35 Закону України «Про вищу освіту», є одним із складників робочої програми.

Законодавство (п. 2.4 Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 13.06.2012 № 689) також передбачає створення контрольних завдань для оцінювання рівня знань студентів при проведенні акредитації спеціальності (освітньої програми). Як правило, такі контрольні завдання створюють за обов'язковими дисциплінами, передбаченими освітньою програмою. Втім, державні вимоги не передбачають обов'язкової прив'язки цих завдань до конкретних дисциплін і допускають їх створення за групами дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової (фундаментальної) підготовки та спеціальної (фахової) підготовки. Заклад вищої освіти може самостійно обрати один з цих варіантів або їх комбінацію.

Інші документи і форми навчально-методичного забезпечення дисципліни можуть визначати викладач та кафедра (група забезпечення освітньої програми), виходячи із необхідності максимально повного надання здобувачам освіти всієї інформації та матеріалів, необхідних для успішного вивчення дисципліни. Зокрема, це можуть бути підручники та навчальні посібники, а також авторські матеріали, розроблені викладачем:

- конспекти лекцій;
- методичні вказівки та рекомендації;
- індивідуальні завдання;
- збірники ситуаційних завдань (кейсів);
- приклади розв'язування типових задач чи виконання типових завдань;
- комп'ютерні презентації;
- ілюстративні матеріали;
- каталоги ресурсів тощо;

Викладач може надавати здобувачам освіти посилання на доступну для них наукову, навчальну та методичну літературу, а також на електронні ресурси та інші джерела інформації, у тому числі іноземні та міжнародні, які мають дозвіл власника авторських прав на вільне використання в освітньому процесі.

Для освітніх програм, спрямованих на отримання професійних кваліфікацій за регульованими професіями, заклад вищої освіти може встановити додаткові вимоги до складу, змісту та порядку затвердження навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни самостійно або відповідно до законодавства чи стандарту вищої освіти.

Як джерела інформації рекомендуємо здобувачам освіти доступні для них:

- друковані наукові, навчально-методичні, науково-популярні та інші видання;
- електронні видання;
- відкриті державні реєстри;

- оприлюднені документи та офіційні сайти органів статистики, інших установ та організацій;
- відкриті бази даних;
- аудіо- та відеозаписи;
- інші матеріали та джерела інформації.

3. Збереження та доступність

Робоча програма та інше навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни зберігаються у встановленому закладом вищої освіти порядку. Зокрема, вони можуть зберігатися на кафедрі, що забезпечує викладання дисципліни, у групі забезпечення освітньої програми або на електронних ресурсах.

Здобувачам вищої освіти має бути забезпечений вільний та зручний постійний доступ до робочої програми та іншого навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни (з урахуванням вимог законодавства щодо інформації з обмеженим доступом).

Рекомендовані для вивчення дисципліни література та інші джерела інформації мають бути доступні здобувачам освіти на безплатній основі, зокрема:

- у бібліотеці закладу вищої освіти;
- на електронних ресурсах закладу вищої освіти;
- у визначених в робочій програмі відкритих державних реєстрах, інформаційних системах, базах даних тощо;
- на зазначених у робочій програмі зовнішніх електронних ресурсах, що надають вільний доступ до інформації.

4. Авторське право

Робочі програми навчальних дисциплін (у пропонованому форматі) не є об'єктами авторського права та інтелектуальної власності, що випливає із ст. 8 Закону України про авторське право та суміжні права.

Інші складники навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни можуть бути об'єктами авторського права, якщо вони є творами у галузі науки, літератури та/або мистецтва, зазначеними у ст. 8 Закону України про авторське право та суміжні права або у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

**Рекомендації до структури та змісту робочої програми навчальної
дисципліни**

1. Робоча програма навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни є нормативним документом закладу вищої освіти, який розробляється і затверджується у порядку, визначеному Положенням про організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Варто дотримуватися загального обсягу робочої програми навчальної дисципліни від 5 до 20 сторінок з урахуванням обсягу дисципліни.

Основним призначенням робочої програми навчальної дисципліни є:

– ознайомлення здобувачів вищої освіти та інших учасників освітнього процесу зі змістом освіти, критеріями та засобами оцінювання результатів навчання тощо.

– встановлення відповідності змісту освіти освітній програмі та стандартам вищої освіти під час акредитації;

– встановлення відповідності при зарахуванні результатів навчання, отриманих в інших закладах освіти (академічна мобільність), за іншими освітніми програмами, у попередні роки (при поновленні на навчання), а також у неформальній та інформальній освіті.

– Як правило, робочі програми навчальних дисциплін мають щорічно оновлюватися з урахуванням результатів моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм і, зокрема, отриманих від здобувачів освіти та інших стейкхолдерів побажань та зауважень. В окремих випадках за рішенням закладу вищої освіти робочі програми можуть затверджуватися на декілька (до п'яти) років, а щорічні оновлення оформлюються у вигляді додатків до них.

2. Структура робочої програми навчальної дисципліни

2.1. У структурі робочої програми навчальної дисципліни рекомендуємо передбачати наявність таких складників:

- загальна інформація: назва навчальної дисципліни, заклад вищої освіти, інститут (факультет), кафедра чи інший структурний підрозділ, який відповідає за дисципліну, освітня програма (для обов'язкових дисциплін) інформація про погодження та затвердження, мова навчання;
- розробник(и) – викладач чи викладачі, які розробили робочу програму;

- мета вивчення дисципліни (див. п. 2.2. рекомендацій);
- обсяг дисципліни в кредитах ЄКТС та його розподіл у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять (відповідно до ст. 50 Закону України «Про вищу освіту»);
- статус дисципліни: обов'язкова чи вибіркова. Статус обов'язкових мають дисципліни, що є обов'язковими хоча б для однієї освітньої програми;
- передумови для вивчення дисципліни, відповідно до формату, визначеного вченою радою вищого навчального закладу (наприклад, перелік дисциплін, які мають бути вивчені раніше, перелік раніше здобутих результатів навчання тощо);
- очікувані результати навчання з дисципліни (див. п. 2.3. рекомендацій);
- критерії оцінювання результатів навчання (див. п. 2.4. рекомендацій);
- засоби діагностики результатів навчання, зокрема, методи їх демонстрування (див. п. 2.5. рекомендацій);
- програма навчальної дисципліни: основні теми дисципліни, у тому числі (за наявності) теми практичних, семінарських та лабораторних занять, орієнтовна тематика індивідуальних та/або групових завдань;
- форми поточного та підсумкового контролю;
- інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна (за потребою);
- рекомендовані джерела інформації.

2.2. Мета навчальної дисципліни

Для обов'язкових дисциплін у цьому пункті варто стисло зазначити місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Зокрема, тут можуть бути наведені визначені освітньою програмою компетентності та програмні результати навчання, для формування яких використовується ця навчальна дисципліна. Для вибіркової дисципліни може бути наведено коротке пояснення можливостей та переваг, які надає вивчення дисципліни.

2.3. Результати навчання

Формулювання результатів навчання для обов'язкових дисциплін має базуватися на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою (програмних результатах навчання) та деталізувати їх.

Формулювання результатів навчання мають зазначати рівень їх сформованості, наприклад, через його достатність для вирішення певного класу завдань професійної діяльності та/або подальшого навчання за освітньою програмою.

2.4. Критерії оцінювання

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни;

Мінімальний пороговий рівень оцінки варто визначати за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали.

2.5. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання можуть бути:

- екзамени;
- комплексні іспити;
- стандартизовані тести;
- наскрізні проекти;
- командні проекти;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- розрахункові та розрахунково-графічні роботи;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- розрахункові роботи;
- завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо
- інші види індивідуальних та групових завдань.

3. Розроблення та затвердження робочої програми

Робоча програма навчальної дисципліни має розроблятися як окремий документ в електронній або паперовій формі і зберігатися у визначеному закладом вищої освіти порядку. Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни має бути доступна здобувачам освіти на момент здійснення вибору дисциплін на наступний семестр (триместр, навчальний рік).

Робоча програма навчальної дисципліни має затверджуватись у порядку, визначеному Положенням про організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти (наприклад, кафедрою, що відповідає за викладання відповідної дисципліни, групою забезпечення освітньої програми або іншим органом (посадовою особою), визначеним закладом вищої освіти).

Доцільно передбачати попереднє обговорення робочих програм навчальних дисциплін членами груп забезпечення освітніх програм, для яких відповідна дисципліна є обов'язковою, та їх погодження керівниками цих груп.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м.Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Органам місцевого самоврядування
Місцевим державним адміністраціям
Керівникам закладів освіти

Щодо нагальних питань впровадження
Закону України «Про освіту»

28 вересня 2017 року набрав чинності новий Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (далі – Закон), що регулює суспільні відносини в процесі реалізації конституційного права людини на освіту, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти, а також вносить **суттєві зміни** до цілої низки законів, у тому числі до Законів України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту».

За наведеними нижче посиланнями можна ознайомитися як із самим Законом, розміщеним на сайті Верховної Ради України, так і з ключовими новелами Закону, відображеними в презентації Міністра освіти і науки України, що розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (закон)

<http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/klyuchovi-noveli-zakonu-ukravini-pro-osvitu.html> (презентація)

Враховуючи те, що Закон є базовим для усіх інших спеціальних законів у сфері освіти і водночас передбачає суттєве реформування системи освіти, містить багато відсильних норм і прикінцевих та перехідних положень, а деякі норми потребують негайного практичного застосування, Міністерство освіти і науки України надає такі роз'яснення і рекомендації стосовно механізму реалізації окремих положень Закону.

1. Термінологічні зміни

Згідно з підпунктом 1 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «до приведення законодавства і установчих документів закладів освіти у відповідність із цим Законом терміни "навчальний заклад" і "заклад освіти" є ідентичними, а всі суб'єкти владних повноважень і навчальні заклади керуються всіма положеннями цього Закону, що стосуються закладів освіти, а також положеннями законодавства, що стосуються навчальних закладів у частині, що не суперечить цьому Закону».

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№1/9-554 від 13.10.2017

Крім того, у Законі України «Про загальну середню освіту» термін «загальноосвітній навчальний заклад» замінено терміном «заклад загальної середньої освіти», а термін «навчально-виховний процес» – терміном «освітній процес». Аналогічні зміни внесені і до Закону «Про позашкільну освіту». У Законі України «Про дошкільну освіту» відбулися такі термінологічні зміни: «дошкільний навчальний заклад» замінено на «заклад дошкільної освіти», «навчально-виховний процес» – на «освітній процес», «директор (завідуючий)» – на «директор», «діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації» – на «діти з особливими освітніми потребами», «відповідна вища педагогічна освіта» – на «вища педагогічна освіта за відповідною спеціальністю», «засновник (власник)» – на «засновник (засновники)», «надання освітніх послуг» – на «проведення освітньої діяльності». У Законі України «Про вищу освіту» термін «вищий навчальний заклад» замінено терміном «заклад вищої освіти».

Таким чином, варто звертати увагу на необхідність використання в усіх офіційних документах (наказах, положеннях, статутах, листах тощо) нової термінології відповідно до Законів України. Надалі в усіх нових актах Уряду та наказах Міністерства буде використовуватися нова термінологія.

Разом з тим, до приведення актів законодавства і установчих документів закладів освіти у відповідність із зазначеними Законами тимчасова термінологічна розбіжність не має створювати перешкод для реалізації відповідних положень законодавства, прав осіб на освіту чи діяльності закладів освіти.

2. Переоформлення установчих документів закладів освіти

Згідно з підпунктом 13 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «про реформування установчих документів закладів освіти з метою приведення їх у відповідність із цим Законом здійснюється протягом п'яти років з дня набрання чинності цим Законом». Крім того, у пункті 5 цього ж розділу Закону засновникам закладів освіти також рекомендовано **протягом п'яти років** привести установчі документи закладів освіти у відповідність із цим Законом.

Отже, установчі документи, зокрема статuti закладів освіти, мають переоформлятися в поточному режимі (у разі виникнення необхідності).

Установчі документи розробляються відповідно до Конституції України, Закону України «Про освіту», інших законів, а також відповідних підзаконних актів (у частині, що не суперечить зазначеним законам). Варто звернути увагу на те, що **Закон містить багато відсильних положень**, згідно з якими ті чи інші питання діяльності закладів освіти мають бути врегульовані їх установчими документами.

Також потрібно пам'ятати, що згідно з пунктом 11 частини 1 статті 15 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» **внесення змін до установчого документа юридичної особи оформляється шляхом викладення його в**

новій редакції. Отже, у разі потреби внесення навіть мінімальних змін засновник має забезпечити підготовку нової редакції установчого документа з включенням до нього **усіх необхідних змін**, пов'язаних із реалізацією нового Закону України «Про освіту».

3. Прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти

У статті 6 Закону однією з основних засад державної політики та принципом освітньої діяльності визначено **відповідальність і підвітність** органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності **перед суспільством**.

Відповідно до статті 30 Закону всі заклади освіти мають формувати відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність та оприлюднювати таку інформацію. Доступ до такої інформації осіб з порушенням зору може забезпечуватися в різних формах та з урахуванням можливостей закладу освіти.

У частині 2 цієї статті міститься перелік усієї інформації та документів, відкритий доступ до яких **зобов'язані** забезпечувати заклади освіти на своїх веб-сайтах, а у разі їх відсутності – на веб-сайтах своїх засновників.

Крім того, згідно з частиною 3 цієї статті **зклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані** оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання **всіх** отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством.

Інформація та документи, передбачені частинами другою і третьою цієї статті, якщо вони не віднесені до категорії інформації з обмеженим доступом, розміщуються для відкритого доступу **не пізніше ніж через десять робочих днів з дня їх затвердження чи внесення змін до них**, якщо інше не визначено законом (частина 4 статті 30 Закону). Згідно з частиною 5 статті 30 Закону перелік додаткової інформації, обов'язкової для оприлюднення закладами освіти, може визначатися спеціальними законами.

У разі, якщо заклади освіти обслуговуються централізованого бухгалтерією, рекомендуємо останній передавати закладам освіти всю необхідну інформацію та документи для подальшого їх оприлюднення відповідно до вимог Закону.

Отже, з 28 вересня 2017 року всі заклади освіти зобов'язані оприлюднювати всю зазначену у статті 30 Закону інформацію та документи на своїх веб-сайтах або веб-сайтах своїх засновників.

Звертаємо увагу на те, що згідно з частиною 1 статті 68 Закону органи управління у сфері освіти зобов'язані оприлюднювати всю публічну інформацію відповідно до вимог Законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про відкритість використання публічних коштів».

У разі виникнення питань щодо формату оприлюднення такої інформації рекомендуємо керуватися частиною 4 статті 3 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів»: «у спосіб, що забезпечує

вільний безоплатний доступ до неї, можливість анонімного перегляду, копіювання та роздрукування інформації» та «у вигляді наборів даних (електронних документів), організованих у форматі, що дозволяє їх автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання».

4. Система забезпечення якості освіти

У статті 6 Закону однією з головних засад державної політики та принципом освітньої діяльності визначено забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності. Незважаючи на те, що весь Закон так чи інакше спрямований на підвищення та забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, системно всі ці питання врегульовані в окремому розділі V Закону.

Відповідно до частини 2 статті 41 Закону складовими системи забезпечення якості освіти є: система забезпечення якості **в закладах освіти** (внутрішня система забезпечення якості освіти); система **зовнішнього** забезпечення якості освіти; система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Згідно з частиною 3 цієї статті система забезпечення якості **в закладах освіти** (внутрішня система забезпечення якості освіти) **може включати:**

- стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти;
- систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;

- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;

- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;

- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти;

- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;

- створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування;

- інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами **або документами закладу освіти**.

Важливою складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти є також **академічна доброчесність**, поняття, зміст, система та механізми забезпечення якої детально виписані у статті 42 Закону. Важливо знати, що частини 7 і 8 статті 42 Закону **вже дозволяють** закладам освіти своїми внутрішніми положеннями визначити конкретні види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності, а також затвердити порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності.

Відповідно до частини 3 статті 26 Закону **функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти забезпечує керівник** закладу освіти в межах наданих йому Законом повноважень. Будь-яких перехідних положень, які відтермінують запровадження в закладах освіти внутрішньої системи забезпечення якості освіти, Закон не містить, що вимагає від кожного керівника закладу освіти **вже зараз** організувати розбудову такої системи.

5. Доступ до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами

Питання забезпечення доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами є одним з пріоритетів держави у сфері освіти. Відповідно до частини 6 статті 3 Закону держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти.

У Законі визначені такі нові поняття, як «індивідуальна програма розвитку», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «розумне пристосування», «універсальний дизайн у сфері освіти» тощо. Статті 19 і 20 та низка інших норм Закону системно врегульовують питання здобуття дітьми з особливими освітніми потребами якісної освіти, зокрема через створення інклюзивних та/або спеціальних груп і класів. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас **утворюється в обов'язковому порядку**.

Згідно з пунктом 3¹ статті 48 Закону України «Про загальну середню освіту» Кабінетові Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям і органам місцевого самоврядування доручено **до 1 вересня 2018 року** забезпечити:

зміну типу підпорядкованих шкіл-інтернатів (крім закладів середньої освіти для дітей з порушенням інтелектуального розвитку) на гімназію, ліцей відповідно до вимог цього Закону із збереженням у складі цих закладів освіти інтернатів з частковим або повним утриманням учнів (вихованців) за рахунок засновника (засновників). Припинення функціонування інтернатів у складі таких закладів можливе лише після вирішення в установленому порядку питання здобуття учнями (вихованцями) освіти та/або отримання відповідних соціальних послуг за місцем їхнього проживання (реєстрації) чи місцем проживання (реєстрації) їхніх батьків;

створення обласних (міських – у містах Києві та Севастополі) ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти, а також районних, міських (районних у містах) інклюзивно-ресурсних центрів, у тому числі в об'єднаних територіальних громадах, шляхом реорганізації існуючої мережі психолого-медико-педагогічних консультацій.

Звертаємо увагу на те, що постановою Уряду від 12 липня 2017 р. № 545 вже затверджено Положення про інклюзивно-ресурсний центр. З урахуванням редакції пункту 3¹ статті 48 Закону України «Про загальну середню освіту» до

цього Положення будуть внесені відповідні зміни. Також пунктом 2 цієї постанови Уряду органам місцевого самоврядування та місцевим органам виконавчої влади було рекомендовано відповідно до Положення, затвердженого цією постановою, **утворити протягом двох місяців інклюзивно-ресурсні центри**, а також обласні, Київський та Севастопольський міські ресурсні центри з підтримки інклюзивної освіти шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій.

6. Ліцензування освітньої діяльності закладів освіти

Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року було запроваджено ліцензування освітньої діяльності закладів освіти (пункт 6 частини 1 статті 7). Згідно зі змінами, внесеними до цього положення Законом, освітня діяльність ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти.

Згідно з частиною 2 статті 43 Закону України «Про освіту» освітня діяльність провадиться на підставі ліцензії, що видається органом ліцензування відповідно до законодавства:

для закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти – Міністерством освіти і науки України;

для закладів дошкільної та загальної середньої освіти – Радою міністрів Автономної Республіки Крим, **обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.**

Відповідно до підпункту 6 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «державні і комунальні заклади системи дошкільної і загальної середньої освіти, що діють на день набрання чинності цим Законом, **отримують ліцензію без проходження процедури ліцензування.** Заклади освіти усіх форм власності, що створюються **після** набрання чинності цим Законом, ліцензуються на загальних засадах».

Згідно з абзацом 2 частини 1 статті 8 Закону України «Про загальну середню освіту» заклад освіти провадить освітню діяльність на певному рівні загальної середньої освіти за умови наявності відповідної ліцензії, виданої в установленому законодавством порядку. Відповідно до частини 3 статті 9 зазначеного Закону здобуття загальної середньої освіти також можуть забезпечувати заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інші заклади освіти, зокрема міжшкільні ресурсні центри (міжшкільні навчально-виробничі комбінати), **що мають ліцензію** на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти.

У частині 3 статті 11 Закону України «Про дошкільну освіту» також зазначено, що заклад дошкільної освіти здійснює свою діяльність за наявності ліцензії на право провадження освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, виданої у встановленому законодавством України порядку.

Отже, усі державні і комунальні заклади системи дошкільної і загальної середньої освіти мають отримати без проходження процедури ліцензування в обласних або Київській міській державних адміністраціях ліцензії на

проведення освітньої діяльності на всі ті рівні освіти, на яких вони провадять відповідну освітню діяльність.

Відповідні державні органи мають забезпечити видачу таких ліцензій (окремо на кожен рівень освіти, що визначений частиною 2 статті 10 Закону) без процедури ліцензування та проінформувати заклади освіти про дату і порядок отримання ліцензій. З метою виконання відповідної норми Закону рекомендуємо обласним, Київській міській державним адміністраціям, як органам ліцензування закладів дошкільної і загальної середньої освіти, прийняти відповідні рішення та оприлюднити їх на офіційних веб-сайтах.

Звертаємо увагу на те, що **ліцензування закладів позашкільної освіти** не вимагається законодавством. Водночас згідно з частиною 1 статті 10 Закону позашкільна освіта є «невід'ємним складником системи освіти», що також засвідчено багатьма іншими положеннями Закону, які вимагають від держави та органів місцевого самоврядування як «формування, утримання та розвитку мережі закладів позашкільної освіти відповідно до освітніх, культурних, духовних потреб та запитів населення» (частиною 6 статті 14 Закону), так і належного «фінансування з державного та/або місцевого бюджетів у порядку, встановленому законодавством» (частина 2 статті 4 Закону).

7. Атестація закладів освіти

Згідно з частиною 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, **в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.**

Законом України «Про освіту» були внесені зміни до Законів України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» та «Про позашкільну освіту», у тому числі в частині повноважень відповідних місцевих органів управління. Зокрема, з переліку цих повноважень виключені повноваження на проведення атестації відповідних закладів освіти. Також із Законів виключена атестація закладу освіти як форма державного нагляду (контролю).

Таким чином, атестація закладів освіти вже не належить до повноважень відповідних органів управління і не існує як форма державного нагляду (контролю) чи інструмент забезпечення якості освіти. Відповідно, проведення атестації є безпідставним і правові наслідки її проведення відсутні.

У зв'язку із зазначеним, Порядок державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 30 січня 2015 р. № 67, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 р. за № 173/26618, буде визнаний таким, що втратив чинність.

Разом з тим, у системі загальної середньої освіти буде запроваджено інший плановий захід державного нагляду (контролю) – інституційний аудит, зміст та особливості проведення якого визначені статтею 45 Закону України «Про освіту».

8. Управління закладом освіти

Відповідно до частини 2 статті 24 Закону управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють:

- засновник (засновники);
- керівник закладу освіти;
- колегіальний орган управління закладу освіти;
- колегіальний орган громадського самоврядування;
- інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти.

Права та обов'язки засновника (засновників) закладу освіти визначені у статті 25 Закону, а також в багатьох інших нормах Закону, у спеціальних законах («Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту») та інших законах України.

Згідно з пунктом 7 частини 1 статті 1 Закону **засновник закладу освіти** – це орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Враховуючи зазначене, **всі повноваження засновників комунальних закладів освіти**, що визначені Законом України «Про освіту» та спеціальними законами у сфері освіти, **виконують відповідні ради**, конкретні повноваження і сфера відповідальності яких визначені також у статті 66 Закону.

Водночас в умовах незавершеної адміністративно-територіальної реформи, спрямованої на децентралізацію системи управління, у тому числі закладами освіти, ради та місцеві державні адміністрації мають виконувати Закон України «Про освіту» та інші спеціальні закони у сфері освіти з урахуванням відповідних положень Конституції України і Законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні».

Згідно з частиною 1 статті 26 Закону **керівник закладу освіти** здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти. Повноваження (права і обов'язки) та відповідальність керівника закладу освіти визначаються законом та установчими документами закладу освіти. Керівник є представником закладу освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законом та установчими документами закладу освіти.

Звертаємо також увагу на те, що в Законах України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» та «Про позашкільну освіту» суттєво збільшено кількість повноважень педагогічної ради відповідних закладів

освіти. Рішення педагогічної ради вводяться в дію рішеннями керівника закладу.

9. Обрання керівника закладу загальної середньої освіти

Відповідно до абзаців 1-4 частини 2 статті 26 Закону України «Про загальну середню освіту» керівник закладу загальної середньої освіти призначається на посаду та звільняється з посади рішенням засновника (засновників) закладу або уповноваженого ним (ними) органу.

Керівник державного, комунального закладу загальної середньої освіти призначається на посаду **за результатами конкурсного відбору** строком на **шість років** (строком на два роки – для особи, яка призначається на посаду керівника закладу загальної середньої освіти вперше) на підставі рішення конкурсної комісії, до складу якої входять представники засновника (засновників), трудового колективу, громадського об'єднання батьків учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти та громадського об'єднання керівників закладів загальної середньої освіти відповідної адміністративно-територіальної одиниці. До участі у роботі комісії з правом дорадчого голосу можуть залучатися представники громадських об'єднань та експерти у сфері загальної середньої освіти.

Положення про конкурс на посаду керівника державного, комунального закладу загальної середньої освіти розробляє та затверджує засновник на підставі типового положення, затвердженого Міністерством освіти і науки України (наразі розробляється).

Одна і та сама особа не може бути керівником відповідного закладу загальної середньої освіти більше ніж два строки підряд (до першого строку включається дворічний строк перебування на посаді керівника закладу загальної середньої освіти, призначеного вперше). Після закінчення другого строку перебування на посаді особа має право брати участь у конкурсі на заміщення вакансії керівника в іншому закладі загальної середньої освіти або продовжити роботу в тому самому закладі на іншій посаді.

Слід врахувати, що відповідно до підпункту 17 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону після 28 вересня 2017 року частина друга статті 26 Закону України «Про загальну середню освіту» **застосовується до посад, що стали вакантними в установленому трудовим законодавством порядку.**

Крім того, під час проведення конкурсу варто враховувати те, що згідно з частиною 2 статті 24 Закону України «Про загальну середню освіту» посаду керівника закладу загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності може обіймати особа, яка є громадянином України, має вищу освіту ступеня не нижче магістра та стаж педагогічної роботи не менше трьох років, а також організаторські здібності, фізичний і психічний стан якої не перешкоджає виконанню професійних обов'язків. Отже, з відповідного положення Закону було вилучено вимогу щодо обов'язкової наявності саме вищої **педагогічної** освіти, а також вимогу щодо необхідності проходження «атестації керівних кадрів освіти у порядку, встановленому центральним

органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти».

Звертаємо також увагу на те, що тимчасова відсутність затвердженого Міністерством зазначеного вище типового положення (наразі розробляється) не зупиняє дію норми Закону щодо призначення керівника закладу загальної середньої освіти на посаду винятково **за результатами конкурсного відбору**.

Тому, керівник **державного** закладу загальної середньої освіти має обиратися на основі конкурсного відбору, проведеного відповідно до Порядку призначення на посаду керівників загальноосвітніх навчальних закладів державної форми власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 827. Водночас керівник **комунального** закладу загальної середньої освіти має обиратися на основі конкурсного відбору, що має бути проведений відповідно до Положення про конкурс на посаду керівника комунального закладу загальної середньої освіти, розробленого та затвердженого засновником цього закладу. Крім того, у пункті 3 зазначеної постанови органам місцевого самоврядування було **рекомендовано** «з урахуванням Порядку, затвердженого цією постановою, визначити протягом місяця процедуру призначення керівників загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності за результатами конкурсного відбору».

Отже, керівник державного чи комунального закладу загальної середньої освіти призначається на посаду виключно **за результатами конкурсного відбору**.

10. Призначення працівників закладів загальної середньої освіти

З переліку повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі загальної середньої освіти, визначеного у частині 3 статті 37 Закону України «Про загальну середню освіту», виключено повноваження щодо здійснення добору, призначення на посаду та звільнення з посади педагогічних працівників, у тому числі керівних кадрів, державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладів.

Разом з тим, згідно з абзацом п'ятим частини 2 статті 26 цього Закону (зі змінами від 28.09.2017 р.) заступник керівника, педагогічні та інші працівники закладу загальної середньої освіти **призначаються на посади та звільняються з посад керівником цього закладу**. Керівник закладу загальної середньої освіти має право оголосити конкурс на вакантну посаду.

Таким чином, з моменту набуття чинності Законом України «Про освіту» всі питання прийняття та звільнення з роботи працівників, а також усі інші питання, що витікають з трудових відносин, вирішує керівник закладу освіти відповідно до трудового законодавства.

11. Інші питання

Згідно з підпунктом 9 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «заклади дошкільної та позашкільної освіти у населених

пунктах, що не мають свого бюджету, фінансуються з районного бюджету до завершення процесу об'єднання територіальних громад».

Згідно з підпунктом 12 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «після набрання чинності цим Законом розмір заробітної плати педагогічних і науково-педагогічних працівників не може зменшитися, якщо ці працівники продовжують обіймати відповідні посади, виконувати відповідні обов'язки та зберігають відповідну кваліфікаційну категорію».

У разі потреби Міністерство надаватиме роз'яснення також з інших питань реалізації Закону України «Про освіту».

Міністр

Лілія Гриневич

Навчальне видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

РОБОЧА ПРОГРАМА І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Укладання: І.В. Артёмов

Комп'ютерне верстання та дизайн обкладинки: Р. Кокіна

Коректура: Л. Середа

Технічна редакція: Я.І. Чіжмодій

Підписано до друку 08.12.2021. Гарнітура Meta Serif Pro. Формат 60x84/16.
Ум.друк.арк. 7,6. Зам. № 200. Наклад 200 прим.

Оригінал-макет виготовлено та видруковано:

ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5040 від 21.01.2016 р.

Видавництво УжНУ «Говерла»: 88000, м. Ужгород, вул. Капітул на, 18.
Свідоцтво Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року

A86   Актуальні проблеми зовнішньої політики України: робоча програма і методичні рекомендації до вивчення дисципліни /уклад.: І.В.Артёмов. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. – 130 с.

ISBN 978-617-7825-54-7

Робоча програма і методичні рекомендації є складовою частиною навчально-методичного комплексу з дисципліни «Актуальні проблеми зовнішньої політики України».

Видання вміщує робочу програму навчальної дисципліни відповідно до Рекомендацій з навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти та змісту робочої програми (Лист МОН України №1/9-434 від 09.07.2018). Друга складова навчального видання присвячена актуальним питанням методичних та методологічних підходів до вивчення та засвоєння дисципліни. Автор прагнув того, щоб видання увібрало в себе найбільш актуальні теми, методичні прийоми, розмаїття методологічних підходів до викладання навчальної дисципліни.

Для студентів, аспірантів та викладачів з проблематики сучасного стану зовнішньої політики України.

УДК 327 (477) (076)